

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ВИКЛАДАННЯ
ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**Матеріали
ІХ міжвузівського науково-методичного семінару
(м. Київ, 16 грудня 2016 р.)**

Київ – 2017

**Міністерство освіти і науки України
Інститут модернізації змісту освіти
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ВИКЛАДАННЯ
ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**Матеріали
ІХ міжвузівського науково-методичного семінару
(м. Київ, 16 грудня 2016 р.)**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ. Матеріали ІХ міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 16 грудня 2016 р.). – К. : НТУУ «КПІ», 2017. – 92 с.

До збірника увійшли тексти доповідей учасників ІХ міжвузівського науково-методичного семінару «Актуальні проблеми викладання історичних дисциплін у вищій школі». Розрахований на викладачів вищих навчальних закладів.

*Під редакцією доктора історичних наук, професора
С. О. Костишевої*

**СКЛАД ОРГКОМІТЕТУ МІЖВУЗІВСЬКОГО
НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СЕМІНАРУ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ
ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
У ВИЩІЙ ШКОЛІ»**

Якименко Юрій Іванович — перший проректор КПІ ім. Ігоря Сікорського, академік НАН України, доктор технічних наук, професор (голова оргкомітету);

Киричок Петро Олексійович — проректор з науково-педагогічної роботи КПІ ім. Ігоря Сікорського, доктор технічних наук, професор (заступник голови оргкомітету);

Копиленко Олександр Любимович — директор Інституту законодавства Верховної Ради України, академік НАПрН України, член-кореспондент НАН України, доктор юридичних наук, професор;

Сафонов Юрій Миколайович — начальник відділу соціально-гуманітарної освіти Інституту модернізації змісту освіти МОН України, доктор економічних наук, професор;

Патриляк Іван Казимирович — декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор;

Мельниченко Анатолій Анатолійович — декан факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського, кандидат філософських наук, доцент;

Костилева Світлана Олександрівна — завідувач кафедри історії факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського, доктор історичних наук, професор;

Хітровська Юлія Валентинівна — професор кафедри історії факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського, доктор історичних наук, доцент;

Федорова Ірина Ігорівна — професор кафедри філософії факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського, кандидат філософських наук, доцент;

Домарацька Марія Володимирівна — завідувач лабораторії кафедри історії факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського;

Гмиря Андрій Олександрович — аспірант кафедри історії факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського.

Laboremus

КИРИЧОК

*Петро Олексійович
проректор з науково-
педагогічної роботи КПІ
ім. Ігоря Сікорського,
доктор технічних наук,
професор*

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Доброго дня, шановні колеги!

Від імені адміністрації радо вітаю вас у стінах Київської Політехніки.

Сьогодні розпочинається робота дев'ятого науково-методичного семінару «Актуальні проблеми викладання історичних дисциплін у вищій школі». Це справді важлива подія, особливо враховуючи на заявлену програму форуму, учасники якого мають обговорювати давно назріле, але все ще не вирішене питання вироблення стандартів викладання історичних дисциплін у вищій школі.

Для нас є надзвичайно важливим те, що наш університет пройшов ліцензування і тепер ми можемо готувати як бакалаврів, магістрів, так і спеціалістів найвищого рівня кваліфікації, Phd. Тобто, ми тепер маємо в Київській Політехніці повний цикл підготовки фахівців.

Ми тішимося тим, що крім відомих вчених тут у залі сьогодні присутні і наші викладачі та студенти. Це, безперечно, говорить про значну зацікавленість в обговоренні пролематики, пов'язаної з викладанням історичних дисциплін у вищій технічній школі.

Тому я хочу побажати вам усім плідної роботи, творчого піднесення, мирного неба, здоров'я і всього самого найкращого.

Дякую за вашу увагу.

ЖИЛЯЄВ

*Ігор Борисович
консультант Комітету
Верховної Ради України
з питань науки і освіти,
радник директора
Інституту законодавства
Верховної Ради України,
радник Асоціації підприємств
інформаційних технологій
України,
доктор економічних наук,
професор*

РЕФОРМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: НОВІ СТАНДАРТИ І НОВИЙ ЗМІСТ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Шановні колеги, щиро дякую організаторам за запрошення. Намагатимусь викладати свої думки стисло, аби зекономити час на дискусію. Я за фахом економіст і управлінець вже 40 років, тобто маю вже чималий досвід роботи в царині державного управління. Грuntuючись на цьому своєму досвіді, я хочу поділитися з Вами своїми думками стосовно того, яким є сьогодні стан системи вищої освіти України, які перспективи розвитку цієї системи. Кожен із нас має власну думку стосовно того, якою є ситуація в системі вищої освіти. Я би виокремив тут три можливі варіанти оцінки ситуації: сталий розвиток, модернізація/трансформація, криза.

Фактично на сьогодні ми маємо багато документів, які начебто планують розвиток нашої системи освіти. Наразі формально в дії одночасно три стратегічних законодавчих документа: Державна національна програма освіти 1993-го року, Національна доктрина розвитку освіти 2002 року і Національна стратегія розвитку освіти до 2021-го року, схвалена за часів міністра освіти і науки Дмитра Табачника. На жаль, жоден із цих документів не працює.

Суспільство поклало великі надії на прийняття нового Закону про вищу освіту. Були сподівання, що він формуватиме нову систему вищої освіти, і це дозволить змінити існуючий стан справ. Але

те, що цей Закон, коли приймався, не мав певних вироблених жорстких стратегій його реалізації, далось взнаки: Закон має багато «білих плям» і «чорних дир». Це засвідчують останні два з половиною роки. Вже помінялися деякі норми цього Закону, а на підході ще й Закон 5130 про зміни щодо зарплат, стипендій. Усе це знову формуватиме новий вигляд існуючої системи освіти.

Спробував у цьому відношенні діяти й Президент України, розробивши Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», де визначено реформи пріоритетом. Натомість я особисто спостерігав таку картину, коли іноземний професор запитує у наших професорів: «Освіта – пріоритет у вашій державі?». У відповідь гостра на язик жіночка каже, що так і є: освіта 13-й пріоритет у третьому рядочку. Ви знаєте, що всі пріоритети у президентській Стратегії-2020 виставлено по рядках, і 3-м рядком на 13-му місці там позначено освіту. От такий це пріоритет серед 64-х інших пріоритетів держави. І тут постає риторичне запитання: чи реально одночасно виконувати всі пріоритети?

Якщо ми говоримо про кризу в системі освіти, то тут передовсім постає питання: якими є показники цієї кризи? Давайте подивимось на цю справу, я намагатимусь спиратися суто на статистику.

Перше – це кількість студентів. На початку 2015/16 навчального року кількість студентів, які були прийняті до вищих навчальних закладів, майже дорівнювала кількості студентів, які були прийняті до вузів до державної незалежності України, у 1991 році. Від того часу прийом студентів зменшувався в університетах, академіях, інститутах. При цьому тривалість спаду становила майже 8, 9, 5 років. Але нині буде ще гірше. Не варто казати, що ми вже досягли дна: в наступному році можна очікувати, що буде прийом такий же, як і в цьому році, можливо буде такий же прийом ще наступні три роки, але далі ми будемо мати скорочення прийому, яке буде відбуватися і впливати на нашу систему освіти.

Якщо порівняти показники кількості студентів і які витрати на них у вищих навчальних закладах 3-4 рівня акредитації, то можна побачити, що в 2014 році були найвищі витрати зведеного бюджету на цю освіту, далі вони зменшуються, падає і кількість студентів. 2014 року витрати на одного студента 5-6 рівня акредитації становили майже 24 тисячі гривень. Далі кількість студентів зменшується, витрати на здобуття освіти зростають, відтак держава шукає шляхи, яким чином зекономити ці гроші.

Перша пропозиція була – давайте створимо ринок освіти. Нехай люди навчаються за власні кошти, нехай вони отримують якісь гранти і субсидії на те, щоби навчатися. Так і зробили, однак з року в рік питома вага студентів, які навчалися за рахунок власних коштів, за рахунок коштів фізичних осіб, скорочується, і вже у закладах вищої освіти – в університетах та інститутах, вона менша, ніж 50%. Максимум був, коли майже 65% студентів навчалися за свої кошти. Наразі цей показник і далі зменшується. Слід очікувати, що в цьому році ми будемо мати дуже великий відтік студентів, які можуть навчатися за свої кошти. Ви знаєте, що за законом можна тільки один раз на рік піднімати вартість навчання, з урахуванням індексу інфляції. Так ось, якщо подивитись на динаміку цін, взагалі на індекс споживчих цін, то ми бачимо, що зростає розрив між індексом споживчих цін і вартістю послуг, тобто ми сьогодні приходимо до такої ситуації, коли наші платні послуги освіти відстають від індексу споживчих цін, є дуже великий розрив, а в індексу споживчих цін дуже велика кількість і послуг на житлово-комунальні послуги, і таке інше. Тобто, ми ще чекаємо, маємо чекати на погіршення, через те ми будемо змушені привести оці ціни на освітні послуги в рівновагу. І як я говорив, зменшення кількості студентів безперечно впливає на кожного викладача, кожного професора, який читає лекції. Існує норматив кількості студентів на одного викладача: сьогодні ми маємо трошки більше, ніж 9 студентів на одного викладача, максимум тут був у 2006/07 навчальному році – там було більше, ніж 11 студентів. Але ж ви знаєте, зараз Кабмін розробляє новий норматив і нас очікує ще приведення до якихось нових нормативів кількості професорсько-викладацького складу, тобто можна ще очікувати і такий кризовий елемент.

Детально ситуацію зі станом сучасної системи освіти описано в новій книзі колективу авторів, до якого входив і я (Жилияєв І. Б., Ковтунець В. В., Сьомкін М. В. Вища освіта України: стан та проблеми. – К.: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. – 96 с.). Книжка видана обмеженим накладом, але на сайтах її можна знайти і подивитися, дізнатися більш детально про стан та деякі пропозиції того, як слід реформувати освіту.

Наприкінці хочу згадати універсальний рецепт перемоги, авторство якого приписували Людовіку XII. Його запитали, що треба

зробити для того, щоб перемогти. Король відповів: три речі – це гроші, гроші і ще раз гроші. Якщо грошей немає, якщо пропозиції у нас по скороченню, то про що може бути мова. Я вже не торкаюся певних речей, пов'язаних з якістю освіти, що її всі оцінюють достатньо низько (нижче, ніж на трійку по п'ятибальній шкалі оцінок соціологічних опитувань). Зростає кількість людей, які оцінюють якість освіти як незадовільну, низьку. І теж статистика показує, що молоді люди голосують ногами, тобто покидають межі нашої країни, і вже за деякими підрахунками більш ніж 60 тисяч студентів навчаються за кордоном. Але це не повна статистика, тому що статистики по Російській Федерації ми не маємо, а ці 60 тисяч – це люди, які навчаються в першу чергу у закладах Європи, Америки і тощо. Сьогодні Польща займає перше місце по кількості іноземних студентів, більше 20 тисяч українських студентів навчається в Польщі, кількість студентів збільшується і збільшується, це примушує нас замислитися над тим, які заходи треба вжити для того, щоб змінити цю ситуацію і вийти нарешті з того кризового стану, в якому, на мій погляд, перебуває сьогодні наша система вищої освіти. Дякую за увагу.

ФІЛІНЮК

*Анатолій Григорович
голова підкомісії
з історії та археології
Науково-методичної ради
Міністерства освіти і науки
України,
завідувач кафедри історії
України Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
заслужений діяч науки і
техніки України, доктор
історичних наук,
професор*

**НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ
З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
У СТАНДАРТАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИХ І
ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ**

Шановні колеги, цілком очевидно, що ми зараз живемо в умовах кризи. Але, якщо поглянути на вищу школу, то в кадровому, змістовому, методологічному та методичному контекстах у вищій школі криза загалом не проглядається, чого, ясна річ, не скажеш про фінансову сторону. Разом із тим слід зазначити, що соціальний запит на історію України і потреба суспільства у глибоких наукових історичних знаннях про наше минуле не тільки не зменшується, але й зростає. Водночас можливості передати ці знання нашим студентам дедалі скорочуються.

Коли почались розмови і конкретні дії щодо створення комісій і підкомісій для розробки державних стандартів з різних спеціальностей і спеціалізацій, я наївно сподівався на те, що коли попадуть до таких комісій висококваліфіковані, патріотично налаштовані відповідальні професори, то ми зможемо відстояти позиції, які нам конче потрібні для вищої школи і для майбутнього фахівця. Пригадайте, скільки років ми дискутували навколо питання щодо необхідності зберегти окремо історію України та історію української культури.

А що вийшло? Якщо раніше «Історія України» мала 120 фіксованих аудиторних годин, то сьогодні вона фактично в 4 рази зменшилася. І тут ідеться не про кризу викладацького складу, не про брак професорів.

Слід зазначити, що комісії були створені на конкурсній основі і комісію з гуманітарних наук очолив колишній декан історичного факультету, а тепер завідувач кафедри Харківського національного університету ім. Каразіна Сергій Іванович Посуг. До підкомісії, яка опікується історією та археологією, увійшло шість осіб, в тому числі і покірний ваш слуга, Василь Іванович Посохов, Венгерська Вікторія Олексіївна – завідувач кафедри історії України Житомирського державного університету імені Івана Франка, Сметана Олена Валентинівна – завідувач кафедри Одеського національного університету імені Мечнікова, Райківський Ігор Ярославович – завідувач кафедри історії України Прикарпатського національного університету і Михацький Ігор Сергійович – Луганський державний університет (тепер Старобільський). На жаль, жодних фінансів на роботу цієї підкомісії не виділялося. Якщо ми збирались, то тільки приїхавши за свій власний кошт, і це було вже чотири рази. В основному ми займалися і працювали в режимі інтернет-спілкування. Підкомісія дійшла згоди в тому, що треба виробити єдиний підхід до вивчення гуманітарного циклу навчальних дисциплін у всіх вищих навчальних закладах. Але в тих комісіях і підкомісіях, де не було гуманітаріїв, не можна було вплинути на закладання певних стандартів. Тож і в навчальні плани відповідні навчальні дисципліни практично не було можливості закласти. Міністерство освіти і науки зазначило, що наша робота – все, що ми обговорили і прийняли, стане лише путівником, тобто рекомендації не будуть обов'язковими.

Тепер трохи статистики. Скажімо, три-чотири і більше років тому увесь суспільний блок у навчальних планах вищих навчальних закладів (незалежно чи це був гуманітарний, чи технічний вищий навчальний заклад) був приблизно 1260 годин на всі предмети. Це було рівно стільки, скільки в Російській Федерації. Нам почали говорити, що ми маємо орієнтуватися на Європу, на більш цивілізовані країни і що там, нібито, менше закладається кількості годин із самих предметів.

Але факти говорять про інше. Наприклад, у таких благополучних європейських країнах, зокрема, як Великобританія, на вивчення суспільних наук у вищих навчальних закладах відводиться

1660 годин. Тобто не 1260, а 1600 – на 400 годин більше, ніж було у нас. Якби ж можна було дати ці години, наприклад, для викладання суспільних дисциплін, зокрема частину і для істориків. Тоді ми би мали можливість передати справді оте багатство, чим гордитися може кожен українець.

Що стосується Сполучених Штатів Америки, то в них на вивчення суспільних наук дають 1755 годин.

А тепер збирайте до купи всі суспільно-гуманітарні дисципліни, передбачені сьогодні в навчальних планах у вищих навчальних закладах України, і ви не наберете навіть половини з цих годин.

Міністерство чітко тепер зробило установку на те, що у нас не буде державних стандартів. Тобто, не буде обов'язкового переліку навчальних дисциплін. Тож, ми опиняємося перед такою ситуацією: якийсь навчальний заклад погодиться, якийсь деканат не погодиться, але ви розумієте, що зараз іде загальне скорочення кількості годин, і існує реальна загроза того, що історики-суспільники будуть витіснені на узбіччя навчального процесу.

Щодо самих стандартів. Нам вдалося домовитися, бо було кілька зустрічей комісії з гуманітарних наук, що для всіх гуманітарних навчальних дисциплін і планів підготовки фахівців будуть загальні єдині компетенції, і в цих компетенціях ми заклали значну частину, яка стосується історії України. Це стосується також філософії, української мови та інших навчальних дисциплін, які конче потрібні майбутнім фахівцям. Звісно, що розробка стандартів надзвичайно заформалізована і нам доводилося працювати з різними методиками, порадами, рекомендаціями, які вбирають сумарно 352 сторінки. До компетенції загальних чи спеціальних дисциплін покладено певну суму – від 15 до 22, і ні вліво, ні вправо не руш.

Ми дискутували це багато разів і висували претензії працівникам Міністерства, зокрема Департаменту вищої освіти про те, що, напевно, в Європі, коли робили в себе якісь стандарти, в них все-таки були свої умови. Нам також треба приземлятися до наших умов, але якоїсь серйозної такої узгодженості дій в цьому ми не побачили. Єдине, що розробляли стандарти на рівні бакалавра і магістра з історії, то тут якихось колізій, якихось конфліктів не виникало. Ми опрацювали досвід по суті всіх класичних і національних університетах, де є історичні факультети, і зробили такий оптимальний варіант. Але слід наголосити, що і в класичних університетах, і на історичних

факультетах спостерігається витіснення поступове і цілеспрямоване історії України. Виходить так, що на всіх загальних факультетах, тобто не історичних, нас посунули в 3 рази, і це як мінімум.

На історію України наразі відводиться приблизно 65 відсотків і лише 35 відсотків на Всесвітню історію. Тут акценти міняються. Наприклад, наша кафедра, яка у відновленому статусі працює 27 років, мала 22 ставки, а зараз лишилось тільки 11, тобто половини не стало.

Ми сподівались на те, що зменшення загального навчального навантаження на викладача за новим Законом про вищу освіту, якимось чином це врегулює. Але ви знаєте про те, що фактично значну частину того навантаження, яке було в першій половині, перенесли в другу половину року. Тобто, воно не зменшилося – воно залишилося ще більше, але треба ще поєднувати це все разом із науковою, методичною, індивідуальною, виховною роботою. Нам ще більше ускладнили життя.

Які висновки можна зробити із останнього засідання Науково-методичної ради, яка відбулася позавчора 14 грудня? І сьогодні знову ми почули від Ігоря Борисовича, що кращі часи вже минулися. А в нас їх і не було! Хочу також зазначити, що не давши чітких настанов, не розробивши навіть Положення про науково-методичні ради і методичні комісії, від нас вимагають бозна-що. Та ще й погрожують: якщо ви не зробите на такий-то час стандарти, ми вас оголосимо банкрутами, розпустимо і наберемо іншу комісію.

Але проблема в тому, що кожен студент, а завтра фахівець з вищою освітою передусім не тільки фахівець, а людина, громадянин і ми його повинні готувати, формувати. Якщо взяти, наприклад, що історія України, або історія і культура України сьогодні в навчальних планах складає 1/46 або 1/48 від загальної кількості навчальних планів, то нащо така наша участь у цій комісії. А якщо взяти освітянське поле за 100 відсотків, то історія України займає, за моїми підрахунками, 2 і трошки більше відсотків. Отже, скільки б ми не сіяли, яке б добірне зерно з історії України та історії української культури ми не внесли в освітянську ниву, ми більше, ніж на двох відсотках зібрати не можемо. Напевно цю тривогу треба висловлювати, бо нас повинні почути.

Висновок полягає у тому, що нам потрібно об'єднувати зусилля і розуміння таке і в комісії загальній, і в підкомісії з історії та археології. Інакше можливості будуть ще гіршими, ніж маємо. Мій

крик душі полягає у тому, що комісія має бажання, має намір, має кваліфікацію дати продукцію, але немає гарантії в тому, що вона буде почута, що її напрацювання будуть реалізовані. Сьогодні вже ми почули, що фінансування буде гірше, набір буде гірше, то розумієте яка ситуація. На останок скажу, що кафедра історії України, яку я очолюю в нашому університеті, має 5 докторів-професорів, має 10 доцентів-кандидатів наук і не має жодного не кандидата. Ми випускаємо на кафедрі 4 фахових видання і за 27 років випустили 90 томів наукової продукції у вигляді фахових збірників. Ми підготували і захистили 8 докторських, 34 кандидатські дисертації. Наша сумарна наукова продукція понад 4000 праць, з них 200 монографій. Тож ніякої творчої кризи у нас нема.

Давайте будемо чи виробляти якісь пропозиції спільні, чи знову ставити гостро питання, бо заганняють історію і культуру України в глухий кут, як і всі суспільні дисципліни. Дякую за увагу.

ПИЖИК Андрій Миколайович
заступник директора
Науково-методичного центру
організації навчального процесу
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри новітньої
історії історичного
факультету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ІСНЮЮЧІ ПРАКТИКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Доброго дня, шановні учасники дев'ятого методичного семінару. Я пам'ятаю проведення першого семінару, в його організації брав участь і наш університет. Наші представники і в наступні роки долучалися до роботи кожного семінару. Сьогодні я тут виступатиму на тему забезпечення якості освіти, тобто не маю торкатися проблем, пов'язаних з викладання історичних дисциплін у вищій школі, але втриматися, безумовно, я не можу від того, аби торкнутися тих гарячих тем, які лунали тут сьогодні.

Нам не треба переконувати один одного в тому, що без історії України підготувати фахівця з вищою освітою неможливо. Без історії такий фахівець може бути прекрасним інженером, але він не буде громадянином цієї країни, не буде її патріотом. Тим часом реалії сьогодення такі. На сьогоднішній день є спеціальність 032 «історія та археологія» і в межах цієї спеціальності ми не можемо давати кваліфікацію «вчитель», не можемо, права такого в нас немає. Є спеціальність 014 «середня освіта», де є історія. Тобто, середня освіта від класичної історичної освіти в нас відокремлена постановою Кабінету міністрів. І це величезна проблема. Наші звернення від університету до МОН з тим, щоби дозволити в межах спеціальності

«історія та археологія» присвоювати кваліфікацію вчителя, враховуючи традиції і ту базу, яка у нас є, дістали негативну реакцію. Так, ми ліцензували середню освіту. Так, це буде окрема освітня програма, але це все-таки не те, адже не можна середню школу фактично відривати від класичної історичної підготовки, це неправильно.

Але інша реалія в тому, що розробники стандартів поставлені дійсно в ті вимоги, що вони не можуть запропонувати конкретно якусь дисципліну, філософія стандартів цього не передбачає в принципі. Натомість вони мають розробити компетентності, а кожен вищий навчальний заклад буде сам вирішувати, як саме їх реалізувати. Ось у виступах деяких доповідачів ішлося про скорочення годин на третину на викладання історії України. Те, що в Одесі вдалося зберегти викладання цієї дисципліни в значному обсязі, то це величезний плюс. Але інша реалія в тому, що загалом держава на сьогодні нічого не зробила для того, щоби забезпечити викладання історичних дисциплін на непрофільних факультетах. Згадаю заяву Президента України на зустрічі зі студентами нашого історичного факультету. Ця заява не є нормативним документом, який може визначати, що історія України в тому чи іншому вигляді повинна бути представлена у всіх освітніх програмах. Колись ми вже мали рекомендаційний лист Міністерства освіти і науки на цю тему, але цей лист тільки частина вищих навчальних закладів врахувала, передбачивши викладання в нормальному обсязі історичні дисципліни, історію України, історію української культури. Але мені дуже прикро, що не дивлячись на ті зусилля, які докладає наш факультет і я особисто, на сьогоднішній день дисципліни «історія України» в нашому університеті на непрофільних факультетах просто немає. У нас є вступ до університетських студій, але там мова іде про історію вищої освіти загалом, про історію кожного факультету або інституту. І поки не буде цілеспрямованої державної політики, нам усім, на превеликий жаль, не впоратися з цією ситуацією. Наразі все залежить лише від безпосереднього керівництва університету, його науково-медичної ради. Але якщо ми консенсусу не можемо знайти навіть в університеті Тараса Шевченка, то який же приклад ми іншим подаємо? Я пам'ятаю, як на одній із нарад, коли оголосили про те, що «історія України» не буде обов'язковою дисципліною, то представники наших природничих, технічних факультетів аплодували такому рішенню. Тож, без примусу, без чіткої державної політики

тут не обійтися – як не крути. На цьому трохи емоційному моменті я поставлю крапку і тепер перейду до викладу проблеми, з якою запланував до Вас звернутися.

Тема мого виступу – забезпечення якості вищої освіти в Україні, існуючі практики, проблеми та виклики сьогодення. Як вам усім відомо, ефективне функціонування системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освітнього процесу належить до основних викликів сучасного розвитку вищої освіти України. Приєднання України ще в 2005 році до Болонського процесу, необхідність входження до Європейського простору вищої освіти активізували необхідність створення на національному рівні системи забезпечення якості, яка б відповідала стандартам та рекомендаціям щодо збереження якості в Європейському просторі вищої освіти. Наразі ми рухаємося в Європу, нам нікуди від того не дітися.

Питання забезпечення якості вищої освіти знайшли відображення в недосконалому Законі про вищу освіту, знайшли відображення в окремих розділах Національної стратегії розвитку освіти України до 2021 року. Тут ішлося про те, що це лише декларація, затверджена указом Президента України, і вона не працює. Але, з іншого боку, ми не можемо стверджувати, що у нас вже сформована сучасна система забезпечення якості вищої освіти в Україні загалом.

Важливим завданням залишається розробка дорожньої карти для створення нормативної організаційної інституційної бази функціонування системи забезпечення якості вищої освіти сучасного рівня. В цьому плані нам реально необхідно використати досвід наших західноєвропейських партнерів, усе таки ми приєднуємося до Європейського простору вищої освіти.

В цьому відношенні багато чого робиться. Зокрема, у 2015 році було створено, відповідно до грантових програм, консорціум – таку собі систему забезпечення якості вищої освіти в Україні. Розвиток на основі європейських стандартів та рекомендацій передбачає Дворічна програма консорціуму, головна мета – це розробка інструментів для сталого функціонування системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти в Україні в цілому. Учасниками цього консорціуму є Європейський технологічний університет у місті Вроцлав (Польща), університет Кобленц (Ландау, Німеччина), університети з Литви, Греції, Нідерландів. Існують асоціації міжнародні, пов'язані з контролем за якістю освіти – німецька, є також

8 українських університетів – учасників цього консорціуму. Я назву їх: це представники Київського університету імені Тараса Шевченка, це Бердянський державний педагогічний університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Львівський Національний університет імені Івана Франка, Хмельницький національний університет, Національний гірничий університет, Одеський національний університет ім. Мечникова, Сумський державний університет, також учасниками цього проекту є Українська асоціація студентського самоврядування, Міністерство освіти і науки України – це зацікавлені сторони у розробці критеріїв стосовно якості вищої освіти в Україні. На проект виділяються достатньо значні кошти, там більше 700 тисяч євро і є ідея, аби вийти на рівень законопроекту у межах реалізації Закону про вищу освіту, запропонувати механізми контролю забезпечення контролю якості вищої освіти в Україні. В університетах, учасниках консорціуму, створені групи, які працюють над реалізацією цієї ідеї. Я один із 10 представників університету Тараса Шевченка, який працює над даним проектом, там досить чітко регламентовано, який вищий навчальний за що відповідає, за які розділи, визначено терміни, яких потрібно дотримуватися, і от перша частина – це аналіз того, що є у нас зараз. Група із п'яти колег під керівництвом проректора Бугрова Володимира Антоновича має вже певні напрацювання щодо цього. Я спробую коротко їх окреслити.

Отже, якщо говорити про проблеми, які у нас є, і про те, як їх вирішити, то першим кроком має стати аналіз відповідності існуючих практик забезпечення якості вищої освіти вимогам стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти, затверджених в травні 2015 року. Це ті орієнтири, яким має відповідати наша система освіти. Стандарти передбачають рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості освіти, щодо зовнішнього забезпечення її якості і регламентацію діяльності багатостраждальної агенції контролю якості вищої освіти.

В Україні реалізація політики забезпечення якості втілюється завдяки різним внутрішнім процесам. Кожен освітній заклад на сьогоднішній день сам вирішує, як запроваджувати, як контролювати, як переглядати цю політику, розробляє спеціальні програми, положення, включає провідні позиції до різних документів. Ці документи відрізняються рівнем прийняття: це може бути наказ ректора, це

може бути рішення Вченої ради, це може бути рішення якихось установчих органів. При цьому усі ці документи мають різний ступінь обов'язковості виконання, різний ступінь легітимності з точки зору інших зовнішніх органів, які звертаються з перевітками. Тобто, одні вимоги поставить Державна інспекція навчальних закладів, а інші вимоги поставить Державна фінансова інспекція України.

В Україні єдиних типових вимог до документів такого спрямування щодо внутрішнього забезпечення якості освіти на сьогоднішній день немає. Втілення політики забезпечення якості зазвичай покладається на адміністрацію і Вчену раду вищого навчального закладу, його окремі підрозділи. За нашими даними щонайменше 75 відсотків вищих навчальних закладів мають підрозділи, на які покладаються функції контролю моніторингу за якістю вищої освіти, але участь тих, хто безпосередньо зацікавлений у результатах в якості освіти, яку отримують студенти, у нас на сьогоднішній день хоча і задекларовано, але немає. Тобто, роботодавці практично не долучаються і майже не долучаються студенти до цієї справи. Хіба що вуличні протести після певних рішень бувають. Спільні ради з роботодавцями є як окремі винятки в окремих вищих навчальних закладах, але це буває дуже рідко на сьогоднішній день.

На сьогодні у вищих навчальних закладах практично немає орієнтирів для розробки цих студентоорієнтованих освітніх програм. Базою для укладання могли б слугувати нові стандарти, зараз в процесі розробки обговорення весною наступного року мають бути затверджені такі стандарти. Сьогодні ж у державі відсутні рекомендації щодо розробки освітніх програм, які будуть студенторієнтовані, їх просто немає.

Використання раніше затверджених стандартів неможливе через відмінність ідеології. Якщо раніше можна було поставити дисципліни й закріпити, то зараз, повторююся, дисципліни немає, а є тільки розмиті компетентності. Відтак ВУЗи самі вирішуватимуть, як все реалізувати. Але у всіх вищих навчальних закладах 1 вересня офіційно розпочалося навчання за новими освітніми програмами. Навесні мають бути акредитовані перші програми. Традиційних раніше вимог до цих програм на сьогодні немає.

Перехід до студентоорієнтованого навчання став можливим у 2014 році. Формально (тому що Закон про вищу освіту це проголошує) передбачені можливості і для студентського самоврядування,

і участь студентів у формуванні й реалізації освітньої політики вищого навчального закладу. Але ці норми поки що реалізуються, скажімо так, не у повному обсязі – як через відсутність або недосконалість нормативної бази на рівні навчального закладу, так і унаслідок недостатньої активності самих студентів. Згідно з вибірковим опитуванням, яке ми провели, в основному права студентів на участь в організації освітнього процесу реалізуються шляхом включення студентів до складу вчених рад інститутів, факультетів, за рахунок участі в обговоренні переліку дисциплін за вибором студента і за вибором вищого навчального закладу. Разом із тим, у більшості вищих навчальних закладів не практикується опитування студентів щодо якості конкретної освітньої програми або якості роботи наукового працівника, який викладає за цими програми. Більшість викладачів досі, на нашу думку, недооцінює потреби опитування студентів для визначення якості власної роботи та ефективності розроблених навчальних програм. І це також сповільнює перехід до студентоорієнтованого навчання.

Щодо забезпечення якості оцінювання, то тут можна виділити кілька речей. Зокрема, викладацький склад опановує методи оцінювання та складання тестових та екзаменаційних завдань переважно самостійно або за допомогою більш досвідчених колег, відповідних документів на рівні держави з цього приводу в нас немає. Ознайомлення студентів із методами, критеріями оцінювання є обов'язковою нормою освітнього процесу у всіх вищих навчальних закладах, однак критерії виставлення оцінок переважно описують процедуру і недостатньо корелюються із запланованими результатами навчання. У більшості вузів використовується 100 бальна шкала оцінювання і диференціація оцінок дає студентам достатньо інформації для розуміння досягнутого ними рівня і свого рейтингу. Хоча у межах групи задекларовано запровадження інституту зовнішніх екзаменаторів (практика прийняття екзаменів кількома викладачами, один з яких не має відношення до конкретного вузу і це все спрямовано для підвищення якості оцінювання), але поки це тільки декларація, це необов'язково і, крім того, відсутні документи, в яких обговорено фінансові моменти із залученням зовнішніх екзаменаторів. З іншого боку, вузи, як правило, декларують право студентів на відтермінування процедури оцінювання, тобто мова їде про іспит і заліки (якщо є поважні причини). Але чіткі критерії, знову ж таки, в нас не

прописані, натомість є процедура в кожному вищому навчальному закладі розгляду скарг студентів щодо результатів оцінювання.

Контроль якості кадрової політики здійснюється під час проведення процедур акредитації. Ті, хто мав відношення до ліцензування, знає, що нормативні документи передбачають кадрові вимоги щодо забезпечення права діяльності у сфері вищої освіти. Але одне з ключових питань – це оцінка рівня компетентності викладачів, і воно в нормативних документах врегульоване лише з обмеженим переліком формальних ознак, більшість яких, до того ж, характеризує кількісні показники наукових досліджень, а про якість викладання згадується формально про «високий методичний рівень». Подібний критерій не підлягає вимірюванню, як наслідок маємо при прийнятті рішень щодо фахової придатності претендента на посаду викладача домінуючою, а фактично єдиною, по суті, то є оцінка його наукової діяльності. Загалом це не зовсім коректно, можна сказати, що на сьогоднішній день просто відсутні можливості позбавлення вузу від недобросовісного викладача, який є захищений контрактом. Звільнити такого викладача практично неможливо, на якому б рівні він не викладав.

Незалежний статус вищого навчального закладу, який нам гарантує начебто Закон України «Про вищу освіту», дає можливість самостійно обирати методи і форми аудиту для проведення власної самооцінки. На практиці ж необхідність звітування перед різноманітними контролюючими органами призводить до того, що інформаційні системи вищих навчальних закладів працюють переважно на підготовку зовнішніх звітів, а не на оцінку якості освітніх критеріїв.

У більшості наших навчальних закладів сформовані фрагменти системи обліку інформації – переважно для забезпечення звітності за окремими складовими діяльності, тобто про кадрову політику, чисельність, фінансову діяльність, облік контингенту студентів, навантаження викладачів, облік матеріальних ресурсів. Є різні підходи до формування цих систем обліку, і це обумовлено насамперед потребою зовнішньої звітності, яка, на жаль, досить часто зводиться виключно до статистичних даних, які потім трактуються позитивно чи негативно перевіряючими органами.

До 2014 року вищі навчальні заклади мали проходити процедури зовнішнього оцінювання якості у зв'язку з обмеженістю термінів дії ліцензій та сертифікатів акредитації (від п'яти до десяти років,

залежить від рівня програми, типу вищого навчального закладу). При цьому висновки, зроблені під час акредитації, поширились на всі програми за відповідними напрямом або спеціальністю. Новий Закон про вищу освіту, про ліцензування видів господарської діяльності передбачає, що ліцензія на право провадження освітньої діяльності стала безстроковою. Натомість вищі навчальні заклади для здобуття права видавати документи про вищу освіту державного зразка зобов'язані здійснювати акредитацію з кожної з освітніх програм, за якими відбувається підготовка фахівців. Компетенція прийняття рішення щодо акредитації програм, відповідно до Закону, належить і тому органу, який частково делегує відповідні повноваження. На сьогодні додатковим стимулом для вищих навчальних закладів проходити акредитацію є отримання державного замовлення. Право вищих навчальних закладів проходити акредитацію в міжнародних асоціаціях та акредитаційних агенціях інших країн Закон продекларував, однак не врегульованими залишаються механізм реалізації і правові наслідки.

Стосовно зовнішнього забезпечення якості, у нас на сьогодні це є акредитація і зовнішні інспектування державними установами. Практично всі останні 20 років система зовнішнього забезпечення якості вищої освіти постійно змінювалася, начебто модифікувалася. Це пов'язано, в першу чергу, зі створенням різних структур, інститутів, перерозподілом повноважень між ними. Відповідно нова структура давала свої нові вимоги. До 2015 року необхідною умовою акредитації стала абсолютна відповідність освітньої програми, в тому числі щодо переліків дисциплін, їх обсягів, видів, заключного контролю вимогам стандарту. Окремі стандарти раніше дозволяли відрегулювати до 90 відсотків обсягу навчального часу студентів і там ми дійсно мали закласти кредити, години на викладання історичних дисциплін. Зараз такої можливості у нас немає.

До останнього часу при формуванні вимог зовнішнього забезпечення якості вищої освіти на можливості системи внутрішнього забезпечення практично увага не зверталась. І причина цього не в недосконалості внутрішніх систем, а у тому, що такий підхід суперечив успадкованому ще від Радянського Союзу принципу державного управління. Наразі, з одного боку, держава не відпускає і контролює якість вишів, а з другого боку, вона не ставить таких критеріїв, що, на мій погляд, є абсолютно неправильно.

Всі вимоги перевіряючих органів начебто спрямовані на пошук помилок, на контроль, але вони не дають можливості відслідковувати динаміку змін кількісних та якісних показників у діяльності вищих навчальних закладів. Зараз та ж західна практика є іншою: звіт повинен бути сконструйований таким чином, щоби продемонструвати вдосконалення, покращення роботи вищого навчального закладу, а не на пошук помилок, типовий для нас. Такі наші процедури не враховують ефективності в кожному конкретному ВНЗ, часто не допомагають нормальному функціонуванню закладу, а скорше заважають, інколи наново запроваджують вимоги, які є більш консервативними, ніж попередні. Хто проходить зараз процедури ліцензування, то могли зіткнутися з такою ситуацією: з одного боку, це розподіл на цикли, від яких вже зараз практично відмовилися, а з іншого боку, є вимоги до забезпечення навчального процесу, це коли кожна дисципліна повинна мати хрестоматію, посібник/підручник. Це прописано, але в сучасному світі електронних технологій це вже можна розглядати як анахронізм.

Процеси зовнішнього забезпечення якості освіти в Україні за своїми компонентами формально майже відповідають вимогам європейських документів. Присутні звіт самооцінювання, зовнішнього оцінювання, відвідування закладу експертами. Але в нашому випадку при зовнішній подібності наявні суттєві відмінності в реалізації цих процесів. Тому, що наші перевірки, як правило, зводяться до наступного: знайти і висловити зауваження, виявити недоліки, а потім шукати винних, хто і чому не виконав, не справився. Для європейських країн і те, до чого ми маємо прийти, аудит – це допомога навчальним закладам, це надання рекомендацій щодо покращення освітніх програм, освітньої діяльності в цілому, це створення дорожніх карт. В наших умовах це практично не реалізується, цього в нас немає, але до цього ми повинні прийти.

На відміну від європейської практики до складу експертних комісій, які формуються з метою встановлення відповідності кадрової, науково-методичної, матеріально-технічного забезпечення, у нас не передбачається участь від студентів та роботодавців. Умови роботи експертів не забезпечують можливості об'єктивного аналізу стану справ у вищих навчальних закладах мінімум з двох причин: зокрема, наказ МОН про призначення експертів виходить за два-три тижні до кінцевої дати надання звіту, тоді як європейські експерти зазвичай

мають можливість вивчати інформацію про вищі освітні заклади впродовж щонайменше шести місяців перед візитом; крім того, призначені експерти не отримують додаткової винагороди за роботу, їм компенсуються лише витрати на відрядження. І на мій погляд, було би абсолютно абсурдним, якби компенсація здійснювалась безпосередньо тим вищим навчальним закладом, який експерти перевіряють. Відповідно до Закону про вищу освіту до процесів зовнішнього забезпечення якості освіти відтепер мають залучатися експерти не тільки з числа викладачів, але й професіонали, практики-роботодавці, представники студентства, можливо й міжнародні експерти. Але на сьогодні механізму залучення зацікавлених не розроблено, і головною проблемою залишається участь закордонних експертів, не відпрацьовані процедури фінансування їхньої роботи як попередніми, так і діючими нормативними документами, не передбачене обов'язкове навчання, підвищення кваліфікації експертів, не визначені джерела фінансування їхньої діяльності.

Традиційно в Україні критеріями, на основі яких приймаються рішення з оцінки якості освітньої діяльності, виступають ліцензійні умови і вимоги до акредитації. Це наперед окреслені вимоги, опубліковані документи, в яких все це визначається, але частина вимог неоднозначні, і вони можуть по-різному трактуватися. Так само як компетентність історична або мовна, її можуть забезпечувати, наприклад, вищі навчальні заклади, де читають геологічні, фізичні дисципліни (тому що вони викладаються українською мовою). Тут держава повинна втрутитись, має бути чітко визначено, що не просто компетентність, а що саме такі і такі дисципліни повинні це забезпечувати.

Окремі показники забезпечення вищих навчальних закладів науково-педагогічними кадрами, матеріально-технічною, методичною, інформаційними базами є застарілі. Знову ж таки, повертаючись до ліцензійних вимог щодо кількості робочих комп'ютерних місць на 100 студентів, співвідношення посадкових місць у власних читальних залах до загальної кількості студентів, забезпечення студентів підручниками – усе це відстало від сучасного життя, і так далі не може бути. На сьогодні не визначено критерії оцінювання освітніх програм на відповідність тим стандартам, які будуть розроблятися, очікуваних результатів ми ще не знаємо, ми не уявляємо, як вони будуть реалізовуватися вищими навчальними закладами, також відсутні методичні рекомендації.

Я до чого це веду: стандарт розробити – це добре, але та ж комісія, на мій погляд, повинна пропонувати методичні рекомендації і формалізувати, яку саме компетенцію яка дисципліна може забезпечити. І найкраще вирішити це на рівні Міністерства, щоби це було затверджене, тоді воно буде ефективним. Якщо просто залишити стандарт, то я запевняю, що результату не буде.

Останнє, про ті виклики і перешкоди, які зараз стоять на шляху створення ефективних систем забезпечення якості вищої освіти. Перше. Сьогодні є все ще недостатнім урегулювання в нормативних документах зовнішніх систем забезпечення якості вищої освіти. Друге. Є також невідповідність принципів діяльності інституцій, які опосередковано здійснюють зовнішні моніторинги якості вищої освіти. Усталені в європейській і світовій практиці правила: такі структури не повинні контролювати, не повинні шукати помилки, вони повинні допомагати вищому навчальному закладу вирішувати проблеми, повинні бути спрямовані на підвищення якості освітньої діяльності. Це є головне завдання відповідних структур. Так це той європейський досвід ми і маємо прийняти. Третє – це відсутність мотивації у вищих навчальних закладах до запровадження системи забезпечення якості. Вищі намагаються запровадити власні системи забезпечення якості освітньої діяльності, але ніяких переваг перед тими, що нічого не роблять у цьому відношенні, не отримують. Це зовсім невірно. Ну і четверте – це відсутність активної взаємодії на рівні вищого навчального закладу, створення дієвих систем оцінки якості вищої освіти. Як не крути, але велика частина викладацького складу, адміністрації й тих же студентів не розуміють, для чого необхідно щось змінювати в існуючій системі. Але без налагодження постійного контролю підвищення якості вищої освіти нам не обійтись. Вибачте, але якщо ми тут щось не мінятимемо, то так і далі будемо готувати на низькому рівні студентів.

Одним із інструментів вирішення усіх цих проблем якраз і є робота даного консорціуму. У березні 2017 року буде консорціум засідати на базі КНУ ім. Тараса Шевченка, і я думаю, що більшість вищих навчальних закладів отримають запрошення для участі та обговорення проблем, які піднімаються і які ми спільно з європейськими партнерами намагаємося вирішити. Ми пробуємо запропонувати дорожню карту для України. І ми всі ми зацікавлені у підвищенні якості вищої освіти, бо це зробить нас конкурентноспроможними. Дякую за увагу.

*ПЕРЕГУДА Євген Вікторович
завідувач кафедри політичних
наук Київського національного
університету будівництва і
архітектури,
доктор політичних наук,
професор*

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У СИСТЕМІ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦІВ З ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ТА НОВІ МЕХАНІЗМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Шановні колеги, коли ми говоримо про компетентнісний підхід, то я частково погоджують із тим, про що тут ішлося, компетентність – це поняття ширше, ніж патріотизм, це здатність виконувати певну роботу без тривалого періоду адаптації, і я вважаю правильним перехід саме до такого підходу в системі освіти.

Те, що сьогодні говорили тут про освіту як частину ринку праці – на мою думку, освіта зовсім не є частиною ринку праці, це кваліфікація, яка не обмежується лише освітою. Ось говорили, що ми можемо довго говорити про історію США, але питання не лише в тому, щоби говорити про історію США, у нас існує величезний розрив між рівнем освіченості і рівнем компетентності, рівнем кваліфікації. Наука і освіта повинні бути корисними, інакше, ну життя таке, світ такий, бути не може.

У цьому контексті я би хотів звернути увагу на роль історичної освіти в системі компетентнісного підходу. Питання полягає в тому, що у нас раніше намагалися розвести дві речі – кваліфікацію і освіту. Вчорашнє, вірніше позавчорашнє затвердження Кабінетом міністрів концепції реформування школи свідчить, що у нас не буде школи

знань, у нас буде школа компетенцій (перегляньте сайт kmu.gov.ua). Отже, питання полягає в тому, щоби, скажемо так, формувати цю компетентність.

Ніхто, я думаю, не заперечує, що одним із найбільших фахівців у своїй справі був Валерій Васильович Лобановський. Навіщо він водив своїх футболістів до БДТ, у театри? Коли в 1991 році він тренував в Кувейті, то йому один журналіст спробувати задати питання про це, але тренер відповів, я не можу з вами зараз про це говорити, оскільки на розвиток футболу більший вплив зараз має кувейтсько-іракська війна, ніж те, про що ви мене питаєте.

До чого це веду. Якщо ми зараз будемо розуміти компетентності, кваліфікації у відриві від освіти рівня освіти, то з часом інноваційність припиниться, оскільки щоби, наприклад, розвивати технічні пристрої, нам потрібно знати історію їх створення, бо структура – це і є історія, як довів професор Пригожин. Тому тут питання навіть не стоїть.

Я погоджуюся з попередніми доповідачами в тому, що державна стратегія повинна бути в цьому питанні, але наскільки, до якого рівня повинна держава доходити – до рівня стратегій чи до рівня тактики, це вже питання. Я, наприклад, не переконаний, що нам потрібна єдина історична дисципліна на всіх вузах і на всіх спеціальностях. Навіть у рамках нашого університету будівництва і архітектури ми не відчуємо необхідності у викладанні одної для всіх спеціальностей історії. Для архітекторів одна історія потрібна, для технологів, які цеглу виробляють, конструюють, потрібна зовсім інша історія. Тобто, ми повинні орієнтуватися на потреби конкретних спеціальностей, дивитися, які історичні знання потрібні інженеру цегли чи інженеру-будівельнику, інженеру-архітектору і так далі. Тому тут повинно бути співвідношення стратегії і децентралізації, має бути обговорення цього.

Ми з свого боку не повинні надолужувати недоліки школи, але ми повинні знати, що там відбувається і у цьому контексті працювати. У мене син закінчив 2 роки тому школу, але я так само не знаю, де зараз історія України, у яких класах її викладають, і це погано. Відповідно, повертаючись до університетської історичної освіти, на нашу думку, ми повинні більше актуалізувати історичні питання і, зокрема, брати курси про актуальні проблеми історичної науки, історичного процесу і так далі. Різні, знову ж таки, для різних

спеціальностей, різні аспекти історії України можуть бути цікаві: для когось Україна в європейській історії, а у нас, наприклад, вуз надзвичайно консервативний, ми знаємо, що коли скажеш про світову науку, то одразу буде відповідь, яка там світова наука і Україна тощо.

Тут ішлося про те, що роботодавці не долучаються до реалізації стратегій історичної освіти. Хто заважає вузам створювати Наглядові ради, як у нашому університеті, і впливати на ці процеси?

Ми повинні звернути увагу і погодитись, що ми знаходимося в глобалізованому світі і є різні варіанти виходу подолання різних ситуацій. Вибачте мене за невеличкий елемент реклами, але наведу просто як приклад.

У нас в курсі історії України немає історії української культури, але в нас є така дисципліна, за рішенням керівництва університету, як історія української державності та культури. Там є фактично два модулі. Наша кафедра спробувала випустити конспект лекцій з історії України двомовний – україно і англomовний варіанти. У перспективі, якщо вистачить сил, ми спробуємо видати його німецькою, польською мовами. І будемо рекламувати наші курси.

Нехай наші студенти їдуть за кордон, від цього нікуди не дінешся. Але ми можемо інтенсифікувати справу надання освіти іноземним студентам. Чому ні? Років 10 тому один українець, який живе в Лондоні, питав мене, чому ж немає реклами в Лондоні Київської опери, хтось може купив би квиток і полетів до Києва послухати оперу. Я звичайно розумію, що ті речі, про які я тут говорю, це не може бути завтра, але в перспективі це все одно буде.

Резюме. З одного боку історична освіта в тому, що ми виховуємо громадян освічених, без неї не можна, бо ані будівельники, ані фахівці з інших спеціальностей не можуть бути без історичних знань. Поза тим, історична освіта повинна бути дотримана якось оптимальна в кожному історичному контексті, треба досягти оптимального співвідношення між стратегічними засадами історичної освіти і децентралізацію самого навчального процесу в окремих вузах. Є безліч варіантів вирішення існуючих проблем, і над цим нам усім треба думати.

ХИТРОВСЬКА

*Юлія Валентинівна
професор кафедри історії
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний
інститут імені Ігоря
Сікорського»,
доктор історичних наук,
професор*

ШЛЯХИ ГУМАНЗАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ТЕХНІЧНІЙ ШКОЛІ

Трагічний досвід людства початку та середини ХХ ст., глобальні трансформаційні історичні події кінця цього століття викликали зміни філософських поглядів на людину, визнаючи особистість найвищою цінністю у світі. Сучасний гуманізм як світоглядна позиція покликаний стати провідною парадигмою розвитку людської цивілізації, якщо вона прагне самозбереження. У зв'язку із цим має сформуватися нова гуманістична традиція в освіті, яка полягає у зміні освітянської парадигми від соціально-орієнтованої до особистісно-зорієнтованої, спрямованої на становлення та всебічний розвиток особистості, опанування нею знаннями, накопиченими людством, котрі вона здатна буде використовувати у повсякденному житті.

Проте, незважаючи на подібні тенденції, в реальності ми спостерігаємо протилежну картину, а саме – активний наступ дегуманізаційних процесів в освітній сфері, які виявляються, передусім, як зауважив О. Кубальський у своїй статті «Освіта та наука як фактори соціального розвитку суспільства», в її перетворенні «на інструментальну категорію індустріальних і ринкових відносин, втратою гуманістичного сенсу освіти, внаслідок чого вона перетворюється на утилітарне засвоєння вузького спектру професійних знань і навичок».

Такі підходи характерні і для розвинутих країн світу, і для держав, які розвиваються. На цю серйозну й глибоку проблему, на жаль, звертала і продовжує звертати увагу переважно інтелігенція. А проблема дійсно непроста. Як зазначив той же О. Кубальський, «дегуманізація освіти є, разом з тим, і дегуманізацією суспільства, його інституцій. Цей процес підриває національну безпеку, перспективи соціального прогресу, звужує горизонти демократії та нівелює її цінності, перетворюючи життя людини у функціонування у бездуховному техносоціумі». Т. Радзіняк, підкреслює, і з цією думкою важко не погодитись, що небезпека дегуманізованої освіти полягає і в тому, що вона наявно може стати чинником соціальної нестабільності, або ж механізмом інтеграції людей в антигуманне чи псевдогуманне суспільство, риси якого, у тому числі, проглядаються і в сучасній Україні.

На сучасному етапі існування Української держави за умови її складного суспільно-політичного та соціально-економічного стану, поглибленого війною на Сході та кризою політичних еліт, перш за все, їх моральним падінням (Україна визнана найкорумпованішою країною в Європі, Захід шокований е-деклараціями українських чиновників вищого ешелону, і все це на фоні тотальної бідності більшості населення, вкрай складної демографічної ситуації й цинічного прикриття всіх цих речей патріотичними гаслами) особливо відчутний негативний вплив на сучасну вищу школу таких суспільних явищ, як посилення аморальності, злочинності, зубожіння й т. п. Це призводить до зростання в суспільстві рівня агресивності, жорстокості, нігілізму, повального поклоніння «золотому тельцю». Аналізуючи ці деструктивні процеси у сучасному суспільстві, можна дійти слушного висновку, що існує реальна небезпека виростити бездуховне покоління, не «обтяжене» інтелігентністю, порядністю, яке зневажливо ставиться до культурних та загальнолюдських цінностей, не прагне до здорового способу життя й т. ін.

На Заході гуманізація освіти, з огляду на зарубіжну літературу, базується на моральності, індивідуалізації навчання та орієнтації освіти на швидкозмінюваний світ. Але все ж таки це гуманізація у вузькому сенсі. Як зауважують фахівці, у широкому розумінні вона повинна спрямовуватися на формування гуманістичних відносин, заснованих на культурі взаємовідносин й культурі мислення, умінні користуватися свободою та підкорятися встановленим правилам, активності, мотивації вчинків, відповідальності, пошуку і творчості.

Варто зауважити, що ситуація, в якій сьогодні опинилася освіта, і не лише в Україні, як влучно зазначає Т. Радзіняк у статті «Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти», є певною мірою наслідком протистояння природничо-наукового та гуманітарного знання, започаткованого ще у XVIII ст. і відчутного ще й донині. Основою цього культурного протистояння стала віра у здатність науки дати остаточну відповідь на всі питання та розв'язати всі проблеми людства. Таким чином, гуманітарні науки залишилися лише суб'єктивним знанням, не здатним створити об'єктивну картину світу, а тому й не заслуговують на таку увагу, як цикл природничих наук.

Про необхідність гуманітаризації суспільства й освітньої сфери заговорили у весь голос у середині XX ст. після гуманістичного маніфесту Бертрана Рассела, у якому він та інші підписанти цього документу застерegli від виключно раціоналістичного й технократичного погляду на світ. Наприкінці 60-х років XX ст. у знаменитій лекції «Дві культури та технічна революція» Чарльз Сноу привернув увагу громадськості до того, що ворожість гуманітарної та технократичної культур може призвести до загибелі людської цивілізації (у СРСР це відома дискусія фізиків і ліриків, чудово відображена у радянському кінематографі). Варто зазначити, що перші спроби гуманітаризації вищої школи в Україні були здійснені ще у 20-х рр. XX ст. математиком Г. Грузинцевим. Свій досвід він узагальнив у працях «Елементи теорії множин» та «Нариси з теорії науки». Ідеї Грузинцева щодо інтеграції точних і гуманітарних знань випередили час, тому до них повернулися лише у 90-х рр. XX ст.

Незважаючи на акцентування уваги на даній проблемі, подолання окресленої однобічності відбувається дуже невпевнено й вкрай повільно, цей процес залишається незавершеним й на початку XXI ст. Варто зрозуміти, що головним завданням, яке ставиться перед гуманітаризацією освіти, є взаємозбагачення та взаємодоповнення знань із різних навчальних дисциплін, котре посприяє створенню єдиного образу оточуючого нас світу.

За визначенням І. Чистовської, гуманізація у вищій технічній школі – це процес створення умов для самореалізації, самовизначення студентів, орієнтація навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах, насамперед, на процеси формування особистості у всій багатогранній повноті її інтелектуального, культурного, психологічного і соціального розвитку. А гуманітаризація –

це підвищення питомої ваги гуманітарних навчальних дисциплін, удосконалення їх змісту й методики викладання з метою формування та забезпечення розвитку високих моральних якостей випускників вищих технічних навчальних закладів.

Ще починаючи з середини 2000-х років, українським освітянам пропонувалися два шляхи розв'язання проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти. Перший – суто механічний, який зводиться винятково до включення у навчальні плани й програми більшої кількості гуманітарних навчальних дисциплін. Цей шлях до останнього часу обирали більшість вищих навчальних закладів України, а також інших пострадянських країн. Проте, завжди варто пам'ятати, що гуманітаризація освіти – це спосіб розвитку особистості, а не бездумне накачування її інформацією, а ще - деполітизація та деідеологізація, право індивідууму на особисту думку. Тому інший шлях, на думку багатьох експертів, визнаний більш адекватним. Він передбачає істотні зміни в самому процесі викладання. Особливо на фоні повального скорочення аудиторних годин на гуманітарний цикл дисциплін, нівелювання їх значення, зокрема, й через зміну форми підсумкового контролю: з іспиту на недиференційований залік. На жаль, цей процес торкнувся і такої навчальної дисципліни, як «Історія України». Виникає закономірне питання кого ми виховуємо? Ще ніхто не відміняв відому всім аксіому: хто не знає минулого, той не має майбутнього, без знання історії своєї держави людина не здатна зорієнтуватися у сучасному бурхливому внутрішньополітичному й зовнішньополітичному просторі. Її свідомість завжди буде ласим шматком для тих, хто вбачає у ній не особистість, здатну адекватно мислити й робити обґрунтовані висновки, а зазомбований електорат, про який згадують лише напередодні виборів.

То що ж це має бути за викладання? Досі це було вивчення систем законів, принципів, формул, хронології подій і т. п., із якого у процесі викладання фактично зникала людина як така, більшою мірою це стосується природничих і технічних наук, хоча досить часто це було притаманно й соціо-гуманітарним наукам. Проте, як зазначає Т. Радзіняк, «будь-яка наука, й про це не слід забувати, є історією злетів людського генія, трагедією помилок і оман, результатом суперництва та співпраці. Тому важливим є не лише донесення до суб'єкта навчального процесу головних результатів науки, а можливість розкрити значення людини в її творенні, а також значення науки у

житті людини». Обов'язково у даному контексті варто звернути увагу на відповідальність інженера, як творця техніки. А сьогодні – це не лише відповідальність за надійне функціонування техніки, котру він створює, а й за довгострокові наслідки її використання. Тому у процесі викладання у вищих технічних навчальних закладах потрібна орієнтація, перш за все, на людину, на її благополуччя, збереження життя й здоров'я, що має стати метою діяльності будь-якого інженера. Не варто забувати, що великі вчені, яким належать революційні наукові відкриття, зокрема А. Ейнштейн, Н. Бор, І. Павлов, А. Фрідман, завжди у центр відкриття ставили людину та її місце в оточуючому світі.

До того ж, як зауважує Ю. Сенько у статті «Учебный процесс: сотворчество педагога и учащегося», гуманітаризація навчально-виховного процесу передбачає й зміну його логіки. Перш за все, має відбутися абсолютний відхід від авторитарної педагогіки (неприпустимість застосування методів залякування, а навпаки - ведення діалогу на рівних, всебічний розвиток особистості студента та повага до нього). У цьому контексті навчально-виховний процес повинен стати не метою, а приводом і умовою взаємодії безпосередніх учасників педагогічного процесу. Отож, на перший план висувається діалогізація освіти, в цьому процесі студент безумовно має виступати у якості суб'єкта, а не об'єкта. Має відбутися його ствердження як особистості, реалізуватися право на якісну освіту, на свободу вибору, на розвиток і виявлення своїх здібностей. А єдиним критерієм оцінки діяльності викладача повинна стати якість особистості майбутнього спеціаліста. На практиці має діяти формула педагогіки співтворчості: Людина (педагог) – творчість – Людина (студент) = співробітництво.

Також хотілося б звернути увагу на необхідність остаточного подолання монометодологізму у викладанні дисциплін гуманітарного циклу. Так, В. Андрущенко причиною неподоланості цього явища називає страх перед висловлюванням самостійної думки, намагання втекти від неї, «захватись у натовпі», тобто наявна, як зазначили б екзистенціалісти, «втеча від свободи», яка обертається втечею від людських цінностей.

Незважаючи на відчутне скорочення аудиторних годин на гуманітарний цикл дисциплін, у тому числі й на історичні дисципліни, в руслі гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу на базі кафедри історії НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського»

діє «Клуб шанувальників історії», кіноклуб, проводиться щорічна студентська конференція «Україна: історія, культура, пам'ять», в рамках факультету соціології і права щороку організуються «Дні науки», планується реалізація й інших цікавих проєктів.

Таким чином, кінцевою метою вищої технічної освіти, повинно стати виховання не лише вузькопрофільного фахівця, а, насамперед, суспільно активної й свідомої особистості, громадянина, справжнього патріота своєї Батьківщини. На це повинно зважувати керівництво будь-якого вищого технічного навчального закладу, організуючи навчально-виховний процес, заснований на принципах гуманізації та гуманітаризації. Основними шляхами досягнення цієї мети, на нашу думку, повинно стати «олюднення науки», тобто перемога людиноцентризму у викладанні всіх без винятку навчальних дисциплін, повернення у повному обсязі вивчення фундаментальних гуманітарних дисциплін, впровадження сучасних технологій та наукових досягнень у навчально-виховний процес, усунення уніфікації освіти й авторитарної педагогіки, підготовка нової генерації педагогічних кадрів, створення експериментальних осередків для відпрацювання педагогічних інновацій, подолання відчуження між педагогом та студентом, педагогічний оптимізм, педагогічна етика.

КОСТИЛЄВА

*Світлана Олександрівна
завідувач кафедри історії
НТУУ «Київський
політехнічний Інститут
імені Ігоря Сікорського»
доктор історичних наук,
професор*

КОНЦЕПТ ПОЄДНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО І ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВ РЕФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

Спочатку трохи історії. В грудні 1992 року відбувся Всеукраїнський з'їзд працівників освіти, на якому було розглянуто основні позиції Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»). Майже цілий рік йшло доопрацювання цього документу. Нарешті 3 грудня 1993 року Кабінет міністрів затвердив цю Програму (підписав постанову Президент України Леонід Кравчук).

В Програмі була чітко прописана «національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями». Водночас у Програмі практично не йшлося про поєднання національного із загальнолюдським.

Між тим, не тільки Україна, але і світ стрімко змінюються. З подальшим суспільним розвитком, особливо із становленням промислового суспільства, розширюється і посилюється матеріальна і духовна взаємодія та взаємозбагачення культур, відбувається інтеграція життя націй у єдине світове ціле. Причому не лише у сферах економіки, політики, а й у духовному житті, науці, мистецтві, інформатиці і т. д.

Цю тенденцію становлення єдиного людства і культури точно сформулював відомий французький мислитель Теєр де Шартен,

зауваживши: «Упродовж кількох поколінь навколо нас виникли різні економічні і культурні зв'язки, що збільшуються у геометричній прогресії. Тепер, крім хліба <...>, кожна людина щоденно вимагає свою порцію заліза, міді та бавовни, свою порцію електрики, нафти і радіо, свою порцію відкриттів, кіно та міжнародних новин. Тепер уже не звичайну ниву <...>, а всю Землю потрібно, щоб забезпечували кожного з нас <...>. Людина не має майбутнього <...> поза її об'єднанням з іншими людьми».

Отже, Глобалізація, як провідна ознака сучасності, та соціокультурні процеси в Україні, що формуються на ґрунті багатовікових вітчизняних традицій і в загальному контексті європейської та світової інтеграції з орієнтацією на загальнолюдські фундаментальні демократичні цінності громадянського суспільства, зумовлюють необхідність переосмислення концептуальних засад освіти.

В цьому контексті питання про поєднання національного і загальнолюдського у програмах з історії належить до ключових.

Наразі у соціальній філософії існують різні трактування співвідношення національного та загальнолюдського у суспільному розвитку та культурі. З них полярними, альтернативними є концепції лінійного розвитку світової історії, загальнолюдського начала в культурі та концепції циклічності (культурно-історичних типів).

Уперше проблема співвідношення національного і загальнолюдського в історії та культурі була сформульована філософією історії Г. Гегеля, який створив класичну (європоцентричну) *концепцію єдності людської історії*. Через аналіз розвитку форм духовного життя та його вищої, за Гегелем, реальної «самосвідомості народу», німецький філософ не тільки показав глибоку спадкоємність між культурами різних століть і епох, але і спробував розкрити діалектику загальнолюдського у її конкретно-історичному вияві (національному).

Альтернативним соціально-філософським підходом у розумінні співвідношення національного та загальнолюдського в культурі є концепція культурно-історичних типів. Характерна для цього напрямку є ідея про те, що людське суспільство, світова історія – це лише співіснування у часі та просторі декількох самостійних, невзаємопов'язаних між собою національно-особливих культур, в основі яких лежить духовна життєдіяльність одного або кількох етнічно споріднених народів. Кожна з них неповторна, замкнута, розвивається лише на власному ґрунті, без якихось відчутних

зовнішніх впливів. Більше того, роль фактора спадкоємності у розвитку кожної культури оцінювалася як негативне явище, що руйнує її цілісність та унікальність.

Основний теоретичний акцент у концепціях цього напрямку робився на розкритті духовного багатства людського суспільства, значущості та неповторності національних культур. Відповідно до цього підходу «загальносвітовим законом» є те, що кожна культура має неповторні потенційні можливості й національне більш всесвітньо історичне, ніж загальнолюдське.

На сучасному етапі, попри всі розбіжності академічних трактувань, міжнародна організація ЮНЕСКО одним із основоположних принципів культурної політики визначає принцип єдності і різноманіття культури. Цей принцип означає, що світова культура являє собою результат культурної творчості всіх народів, які складають людство. А культура кожного народу є частиною світової культури. Таким чином, національна культура – це поєднання загальнолюдського та етнічно неповторного (національно-особливого). Загальнолюдське характеризує не лише загальне в культурі різних народів, а насамперед соціальність людини та її буття. Той соціальний зміст матеріальної та духовної діяльності, культуру, яка є сутністю людини та її життєдіяльності.

Культура в такому розумінні включає в себе, крім мистецтва і літератури, способи життя людини, основні права людини, системи цінностей, традиції і віри.

Відтак ми виходимо на проблему загальнолюдського і національного під кутом зору аксіології – науки про цінності, ширше – учення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини.

Зазначимо, що загальнолюдські цінності визначаються тим, що не пов'язуються ані з конкретним суспільством, ані з культурою, ані навіть з конкретним історичним періодом. Під пріоритетними загальнолюдськими цінностями розуміють самоцінність людини і людського життя, любов, сім'ю, дітей, щастя, волю, рівність, справедливість, мир.

Такі якості особистості, як совісність, честь, жалісливість, співчуття, милосердя, гуманність, миролюбність, взаємодопомога, почуття власної гідності також подекуди вважаються загальнолюдськими

цінностями. Вони не виникають спонтанно, а передаються через традиції, звичаї, побут, мораль, спосіб життя, а також через моральний та творчий досвід людей.

Можна припустити, що національними є ті цінності, які притаманні певній нації, відображають рівень її культурного та духовного розвитку. Схематично ієрархію цінностей вибудовують так: людина – родина – громада – нація (держава) – все людство. Кожна з цих ланок виробляє для себе певну групу цінностей, а саме:

- абсолютні вічні цінності – мають універсальне значення та необмежену сферу застосування і носять загальнолюдський характер (доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість и т.п.)

- національні цінності – є значущими для одного народу і не завжди поділяються іншими народами. Наприклад, почуття націоналізму зрозуміле і близьке переважно поневоленим народам і чуже тим, які ніколи не втрачали своєї незалежності (там це почуття може існувати у формі шовінізму.) До цієї групи цінностей відносяться й такі поняття, як патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо.

- громадянські цінності – ґрунтуються на визначенні рівності людей і знаходять своє застосування в демократичних суспільствах та в житті громад, які визначають принципи демократії. Це поняття прав і свобод людини, ідеї соціальної гармонії, повага до закону тощо. Їх антиподами є проповіді расизму, класової ненависті тощо.

- сімейні – моральні основи життя сім'ї: стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей та про інших членів сім'ї, пам'ять про предків тощо.

- цінності особистого життя – мають значення щонайперше для самої людини, визначають риси її характеру, поведінку, напрям зусиль, її господарський успіх, стиль тривалого життя.

Нині для українського суспільства, а, отже, і для системи національної історичної освіти, є актуальними демократичні цінності. Розвиток демократичної правової держави можливий лише за стабільного громадянського суспільства. Вищою цінністю в ієрархії демократичних цінностей є особистість, її свобода і права. Орієнтація ж особистості на державу як на цінність, тобто на об'єкт, що має значення для задоволення її різноманітних потреб є, з погляду аксіології, громадянськістю.

Як відомо, з позиції соціальної психології громадянськість визначають як різновид базової соціальної установки, суть якої полягає у готовності особистості свідомо приймати і відповідально, добровільно (а не з примусу) виконувати закони й вимоги своєї держави. Тобто, громадянськість – це інтегральна ціннісна орієнтація. Дуже важливо, щоби кожний студент у вищому навчальному закладі, як і взагалі будь-яка особистість, ідентифікували себе з Українською державою в цілому. Така орієнтація сприятиме тому, що інші вартісні уявлення ніби об'єднуюватимуться навколо неї і створюватимуть єдину систему.

Науковці вказують на необхідність гармонізації в цій ієрархії цінностей, бо інакше ми можемо досягти абсолютно зворотних результатів. Так, акцентування лише на вершині ієрархії – ідеалах добра – веде до самоізоляції людини, орієнтація лише на національні цінності зумовлює формування національної чванливості, надмірна увага до громадянських цінностей (до прав і свобод) може сприяти розвитку сухого, бездуховного практицизму в стосунках людей. Нарешті, неадекватне випинання сімейних чи особистих цінностей породжує сімейну кастовість, чванливість, індивідуалізм тощо.

Власне гармонійне поєднання всіх цих цінностей і є запорукою виховання громадянина. Звісно виховний фактор історії має відігравати тут важливу роль.

Крім того, теорія і практика засвідчують, що загальнолюдські цінності світової культури краще засвоюються завдяки тісній єдності їх з національною культурою, адже для кожної здорової нації чужі зразки стають лише джерелом, збудником для власної оригінальної творчості.

Тобто, широке вплітання національної культури у світову, запозичення світових надбань поглиблює і вдосконалює національну культуру. Остання, розвиваючись сама, сприяє розквіту вселюдської культури. Кожна національна культура й культурно-мовна спільність, разом із її неповторною своєрідністю, має і велике загальнолюдське гуманітарне «ядро», що не зменшується, а навпаки, збільшується завдяки зближенню й взаємозбагаченню різних культур.

Відтак в контексті проблеми поєднання загальнолюдського і національного просто не можна обійти стороною питання поліетнічності та полікультурності в системі освіти.

Україна – унікальна європейська держава, на території якої проживають представники понад 100 національностей. Крім українців,

до числа найбільших етносів відносяться росіяни, білоруси, молдавани, болгары, поляки, угорці, румуни, євреї, кримські татари тощо. Наразі до 13 мільйонів громадян України у той чи інший спосіб відносяться до національних меншин. І всі вони так чи інакше мають бути представлені у освітньому історичному наративі незалежної України.

Тому, коли йдеться про вищу школу (взагалі), то ми розуміємо, що навчальна програма і за змістом, і за формою – має бути і національною, і полікультурною одночасно. Важливо зрозуміти не тільки найбільш загальне в історії і культурі того чи іншого народу, але й особливе, що вирізняє цей народ серед інших.

Проблемами співвідношення і взаємовідносин національного і вселюдського спеціально цікавились такі вітчизняні мислителі як Григорій Сковорода, Михайло Грушевський, Михайло Драгоманов та інші.

Драгоманов, приміром, природно поєднав національні і загальнолюдські цінності культури народу думкою про те, що національне може успішно розвиватися не лише на ґрунті націоналізму, але й в атмосфері вселюдських гуманних ідей. У своїй праці «Чудацькі думки про українську національну справу» Драгоманов зробив надзвичайний за актуальністю аналіз взаємозв'язку національного і загальнолюдського компонентів, виступив проти «вузького, поверхового національства».

Схожі думки висловлював і видатний український педагог – автор концепції національного виховання української молоді Григорій Ващенко у «Виховному ідеалі». Він радив пам'ятати, що на теренах України живуть і інші народи, з якими слід співпрацювати. Це можливо лише за умов справедливого ставлення до них, при якому захищаються права українського народу, але, разом з тим, не порушуються законні права інших народів.

Російський науковець Лев Гумільов писав, що краща краса етносфери – її різноманіття. На його думку, відсутність відмінностей між етносами, сумна одноманітність виступають ознаками загрози. Взаємодіють же національні культури до тих пір, доки між ними існують розбіжності.

Для мене особисто є абсолютно очевидною істина: чим більше ми знаємо про розбіжності у культурних переконаннях, цінностях, ставленнях наших глобальних сусідів, тим краще ми будемо підготовлені до сприйняття та розуміння їх культурних проявів, тим менше ми матимемо прихованих упереджень та негативних стереотипів,

що є бар'єрами для толерантності, взаєморозуміння й продуктивного діалогу.

Можна зазначити, що внаслідок інтеграції народів (глобалізації) культурна різноманітність виступатиме в якості фактору їх розвитку, при цьому єдність не повинна бути синонімом однаковості.

За таких умов полікультурний зміст освіти сприятиме розумінню студентами того, що існують інші стилі життя, які так само значущі й мають таке ж саме право на існування, як і їх власні.

Підсумую вищесказане: в основу формування курсів з історичних дисциплін, а отже виховання культури особистості нам необхідно закладати оптимальне співвідношення загальнолюдських і національних цінностей культури. Культурна індивідуальність є не оціненним багатством, але оновлюється та збагачується вона лише внаслідок контактів із традиціями і цінностями інших народів. Тож досвід поєднання національного і загальнолюдського у змісті навчальних програм з історичних дисциплін має бути ще доповнений концептами полікультурності і поліетнічності (побіжно можна зауважити, що маємо відмовлятися від європоцентризму у наших учбових курсах з історії і ширше вводити до вузовських програм спецкурси з історії народів Сходу, передусім Китаю та Мусульманського світу тощо). Дякую за увагу.

*ФЕДОРОВА Ірина Ігорівна
професор кафедри філософії
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний
інститут імені Ігоря
Сікорського»,
кандидат філософських наук,
професор*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Хочу подякувати шановному зібранню за те, що ви запросили мене взяти участь у вашому уже щорічному такому форумі. Так я сьогодні могла б його назвати, бо він дуже представницький за своїм складом. І я б хотіла подякувати Світлані Олександрівні за те, що вона протягом всіх років продовжує цю дуже потрібну для всіх гуманітаріїв роботу.

Оскільки сьогодні вже так часто згадували принципи синергії в нашій науці, то я б хотіла, щоб моя доповідь мала вписатися в це поняття, хоча б тому, що одним з методологічних підходів синергії є міждисциплінарність, тобто які проблеми ми можемо вирішити виключно на міждисциплінарному рівні. Сьогодні також згадували про те, що ми живемо в час глобалізації і саме ця глобалізація має нас надихнути на дуже швидкі форми мімікрії, адаптування персоналізованих форм застосування себе і пропозиції себе стосовно нашої освіти. Я б хотіла зазначити, що процес глобалізації – це дуже складна форма, яку навіть сьогодні в філософії заходу розглядають в двох таких аспектах, де економічний фактор переважає, а інформаційний формує єдиний інформаційний простір – простір інформаційного

імперіалізму. Французький підхід до цієї проблеми зветься мондіалізація (Жан-Люк Нансі). Він виглядає для нас ще й страшнішим, бо, якщо глобалізація американо, англо-американо чи німецька форма розуміння консолідованих процесів заходу – це економічна та інформаційна стратегія, то для французів мондіалізація вважається формуванням нової культурної картини світу, нової гуманітарної складової. Ця культурна картина світу зніме всі суперечності між релігіями, між різноманітними культурами і буде сформована така євро-азійська спільнота. Я торкнулась цієї проблеми тільки виключно в одному аспекті. Коли ми говоримо про глобалізацію, то ми саме згадуємо, що це дуже кризова ситуація, в якій ми сьогодні опинилися. Разом з тим, і я дякую пані Орловій, що вона нагадала нам як Китай зміг піднятися, вірячи в те, що криза – це шанс. Отож мені б хотілося зазначити, що на сьогоднішній день розуміння глобалізації в процесі освіти – це в першу чергу процес нівелювання, знищення тощо. Чудово про це каже Ольгерд Берт, що глобалізація означає розділ національної держави, перетворюючи національну освітню традицію в сурогат транснаціональної освіти, спрощеного, але здешевленого формату. Криза в освіті сьогодні – це значною мірою консьюмеризм, змасовлення, дегуманізація процесу, де на перше місце виходить якраз ринковий запит, як найсуттєвіша сторона. Мені хотілося нагадати, що весь час формування нашої освіти, яка має свої традиції з ХІХ, ХХ, ХХІ століття, супроводжувалося розвитком такого важливого напрямку як культура самосвідомості особи. Сьогодні ми трошечки відходимо від цього і тут я б хотіла, щоб ми згадали, що сама парадигма освіти у ХІХ столітті в Київському університеті, коли він ще був святого Володимира, а далі ХХ століття коли він вже став імені Тараса Григоровича Шевченка (який я також закінчила і дуже шаную цей науковий заклад) парадигмою освіти ХІХ – ХХ століття для гуманітарних наук було єднання філософії, історії, філології. Вони складали такий каркас. Філософ не міг не знати філології, філологи ставали філософами. Приміром видатний письменник Олесь Гончар. Скільки у нього філософських штук у творах. А людина з освітою філологічною чи філософською не могла не мати історичного підґрунтя. І все це обов'язково пов'язували з правовими дисциплінами, теорією держави і права тощо. В цьому аспекті сьогодні нам в значній мірі пропонується процес європеїзації. І це вірно вибрана стратегія. Але мені б хотілося згадати слова

застереження Миколи Зерова: уся справа в тім, як ми цей процес об'європеювання, опанування культурою переходитимемо. Головне щоб не так, як учні, як несвідомі провінціали, що помічають і копіюють лише зовнішнє, а як люди дозрілі і тямущі, що знають природу духовних наслідків засвоєваних явищ і беруть їх із середини в їх культурному естві. Мені якраз дуже близьким є це застереження, бо мені здається, що на сьогоднішній день та парадигмальна складова, яка колись висвітлила особливий рівень злету гуманітарних наук кінця XIX – початку XX століття забута. Ви прекрасно знаєте, скільки дав світу Київський університет кінця XIX – початку XX, скільки там започатковано було унікальних явищ. Приміром Бердяївський кружок, Євгеній Теофіл Юркевич – це те, що далі буде Європа називати екзистенціалізмом. А було це засновано саме тут, в Києві – від Григорія Сковороди до Юркевича і далі вже воно прийде до Бердяєва і через Бердяєва вийде в Париж.

В цьому аспекті мені б хотілося сказати, що сьогодні дійсно дуже змінюються освітні тренди і всі завжди кажуть про дегуманізацію, оскільки ми сьогодні не дуже потрібні люди, не дуже потрібні, оскільки змінився вектор розуміння. Більше того, формується новий frame – нова складова, нова рамка, в яку треба вписати фахівця, якого готує вуз. Це має бути вузькоорієнтований вихідець. Це забезпечує державі здешевлення освіти. Це той самий консюмеризм. Вуз стає полем надання послуг, що саме по собі дуже цікавий вектор, але в ньому дуже тонко треба розбиратися. Ця гіпертрофована форма вузької спеціалізації формує фахівця, але втрачається особистість, втрачається людина і тут я хочу також звернутися до слів видатного іспанського філософа Хосе Ортега-і-Гасета, який ще в сорокових роках XX ст., коли цей тренд тільки почався на заході – тренд відходу від фундаментальної освіти на вузько спеціалізованого фахівця, Ортега-і-Гасета пише про те, що треба було дочекатися початку XX століття, аби побачити неймовірну виставу специфічного невігластва і агресивної дурості, коли людина, знаючи багато з одного предмету не має жодного уявлення про всі інші. От відслідковуючи ці моменти, я хочу зазначити, що у нас якось після Вченої ради ми з колегами (у нас є одна з перших в Києві кафедра інформаційного права і там працює також раз на квартал семінар, де ми обговорюємо проблеми сучасного інформаційного мережевого суспільства, які тренди воно висуває) і ми стали з'ясовувати, кого ми сьогодні

виховуємо і хто до нас приходять. От ми весь час висуваємо вимоги до себе і кажемо, що те у нас не так, се в нас не так. Отже, який до нас приходять сьогодні студент. Це вже інший студент, це не студент дев'яностих років, це не студент початку 2000-х років – приходять людина з іншим сприйняттям світу. Її Frame сьогодні, вибачте, ви можете мене ляяти, але я його назвала інтернет-Мауглі. В якомусь аспекті це людина, яка чудово обізнана на інформаційних технологіях, вона живе в світі віртуально-інформаційної складової, її віртуалізація світу чудово додає їй різні якості, вона знається на технологіях, вона чудово всі гаджети використовує, вона навіть сидючи в своєму віртуальному світі повністю нівелює себе і своє ім'я. Якщо жінка у бальзаківському віці буде писати об'яву, що їй 30 літ, це буде неправда, а якщо молода людина буде писати, що він Дарт Вейдер, що він живе 2000 років – це буде віртуалізація світу і його односторонці чудово будуть сприймати всі ці речі, вважати, що так це саме те, що йому потрібно. Але я в цьому плані для себе висвітлила цілу низку таких моментів, які сьогодні супроводжують людину, яка приходять до нас у вуз. У неї переважає віртуальна соціалізація, є у неї далі вічна підміна корисного шуму, шуму в якому він живе, перебуваючи весь час у навушниках, весь час музика якась. Він вимкнений з реального світу, він посаджений у інший, тільки в ньому сидить. І найстрашніше наступне, що загалом не буде сприяти розвитку свідомості людини, це збіднена мова. Збіднена мова настільки, що вона переходить на інформаційно-віртуальний сленг, комп'ютерний сленг, або замінюється ідіоматичними виразами. От пройдіть по всіх корпусах в університеті. Мені, як тільки я буваю на Вчених радах в своєму університеті ім. Шевченка, завжди здавалося, що там від килимного настилу вже йде якась така шановність, портрети видатних осіб. На цьому тлі ті ідіоматичні вирази, сленги і так далі. Пішла ця атмосфера університетськості, змінюється місія університету. Університет завжди виконував завдання держави, має виконувати завдання держави. Сьогодні університет весь час приймає ось цю консюмериську свою версію, університет має стати виконавцем послуг. Я дуже солідарна з пані професором Орловою в тому плані, що ми маємо формувати нові курси. Ба більше, ми маємо їм подобатись, ми маємо їх влюбити в себе, якщо хочете, ми маємо читати так, щоб їм було цікаво. Проте як каже одна героїня Чехова: зі свого тротуару я не зйду. Я не хочу, щоб приходили студенти і казали: Ірино Ігорівно,

а давайте культурологію сексуальних відносин. Я кажу, що це цікаво, але це може бути на гуртку, ми можемо розібрати з вами якісь моменти, тому що для мистецтва було дві найважливіші теми, тема героїки патріотизму і тема любові. Є такий двухтомник «Філософія любові». Можна і про це говорити, але я ніколи не буду відходити від своєї системи цінностей. Я буду пропонувати ті курси, які я вважаю їм і цікаві, бо ми зараз маємо соціологічний центр Соціоплюс і ми запускаємо обов'язково соціологію, перевіряючи, які курси студенти вибрали і якраз того року усі кафедри наші саме цим займалися. Я все-таки вважаю, що при всьому консьюмеризмі, при всьому тому, що ми маємо сьогодні стати для них потрібними і улюбленими, нам треба не лишатися осторонь того, що ми називаємо гуманістична і гуманітарна складова. Гуманістична і гуманітарна складова все-таки пропонує усталений фрейм, без якого просто не буде суспільства. Що таке усталений фрейм сьогоднішній – це вузька спеціалізація.

Але тільки знання дають образ дії, тільки знання дають образ самореалізації. А ще існує те, що ми називаємо освіченістю, тобто вихованням. Наші науки завжди несли в собі місію виховання. Ця місія виховання формує особистість. Сама гуманітаризація – це система виховання. Естетичні смаки вона формувала через естетичні науки, формувала моральні устої і все-таки певну моральну – як цінність суспільства. У світі весь час говорили про Еміль Дюркгаймівську анемію. Він говорив про анемію моральну, коли уходять моральні якості і суспільство починає плавати між тим, що добре і тим, що погане. Звісно, що історичні науки мають дати історичну свідомість кожного суспільства, яке існує. А без історичної свідомості поняття патріот просто не може існувати. (Вибачте, у нас українська кафедра вимагає вимови цього слова за новою стилістикою.) В значній мірі ми можемо говорити про те, що нам треба оновити цикл гуманітарних дисциплін. Але нам треба все-таки ставити свої вимоги, пропонувати це всім інстанціям, які нами опікуються. Кажуть, треба здешевити програми, треба менше людей тощо. Може й інстанцій треба трохи менше, які нас контролюють, бо в першу чергу ці інстанції мають допомогти нам зберегти нашу парадигмальну сутність, гуманітарну складову історії, філософії, філології як основи, яка закладена в розвиток особистості. Далі вони мають певним чином допомогти нам на рівні інституціональному зберегти гуманітарну складову у вузі. Не на рівні «кушати подано», чи,

вибачте, «ну трішечки дали, тож дякую вам щиро за це!» Я кажу не про класичні університети, а я кажу про технічні університети, де повністю вимивається гуманітарна складова. В КПІ дуже освічене керівництво. Весь час, скільки ми спілкуємося, скільки ми з ними працюємо над удосконаленням гуманітарного блоку, вони йдуть нам назустріч і вони нам допомагають і розуміють, що виключити гуманітарний блок неможливо. Але цього замало, бо наступ ринкових вимог весь час пропонує вузам змінити відношення і може навіть і гуманітарний блок. Я б дуже просила, щоб тут ми виступали консолідованим фронтом. Ми будемо йти обов'язково від студента, ми будемо вдосконалюватися. Не треба читати перший курс по вертикалі. Хай кожен вуз пропонує своїх креативних фахівців і хай креативні фахівці читають цей курс. Я, наприклад, зараз одночас з курсом культурології пропоную курс екології культури, бо саме в екології культури я бачу сьогодні і патріотичні аспекти, і моральні аспекти, і аспекти збереження відношення до України, як до своєї країни. Подумайте, ви ступаєте на землю Києва, де колись ходила Ольга, де колись був Володимир, Ярослав Мудрий тощо. Подумайте, яка на нас ноша покладена. В нас зараз 65-70 процентів іногородніх студентів. Вони приїжджають за забавками в Київ, а вони мають приїжджати за брендом Києва, за публіцитним капіталом Києва. Франція бідна за природними ресурсами країна, але у них на перший план виступає публіцитний капітал країни. Це їх культура, мова, мистецтво. І ніхто ніколи не заперечує пріоритету Франції в цьому. А мені здається, що ми дуже відрізняємося від Європи ще й своєю особливою історичною складовою. Як же можна не читати цю історію – історію Києва, історію становлення українства, української ідеї тощо. В ринкових умовах ми обов'язково маємо переформатувати дуже багато речей. Ми маємо створити нові курси, ми маємо бути цікавими студентами. Нам обов'язково треба, щоб нам допомогли зберегти гуманітарний блок в нашому вузі. До речі, я читаю зараз курсу соціальне проектування. Якщо ви знаєте була колись така «соціальна інженерія» (Карл Поппер). Сьогодні дуже на Заході популярні такі курси соціального програмування.

Я свій курс читаю аспірантам, а вони мають створити власний авторський проект. Один з таких цікавих проектів його авторка назвала «Свідок». Вона пропонує електронний підручник з історії України, бо вона каже нецікаво слухати історію – треба її бачити.

Я розумію. Візуально інтеракція набагато яскравіше все показує. До речі, Світлана Олександрівна, можу вам запропонувати подивитись на цей проект.

Ще один проект мене просто вразив. Це був проект людини дуже освіченої, яка за тему дисертацію взяла для себе штучний інтелект. Користуючись параметрами штучного інтелекту, всією тією лінгвістичною гамою, якою він сьогодні володіє, автор доводить, що десь через 50 років машинний інтелект (штучний) просто знищить інтелект людини. Навіть страшно було від такої перспективи. До речі, в процесі обговорення проекту всі студенти теж не сприйняли його ідею. Я гадаю, що такий розумний інтелектуальний хлопець міг пристати на цей проект саме тому, що гуманітарні науки не стали сутністю цієї особи. Сьогодні нам треба повернути гуманітарну складову з її вірою у прекрасну людину у технічні вузи. Дякую за увагу.

*МОГИЛЬНИЙ
Леонід Петрович
професор кафедри історії
зарубіжної україністики
історичного факультету
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук,
професор*

УРОКИ ПАТРІОТИЗМУ
В КОНТЕКСТІ ЗАНЯТЬ З «ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»
НА ФІЗИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ КНУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
(2004-2014)

У 1991 р. з проголошенням незалежності України одним із засобів поширення патріотизму в Київському університеті стали дисципліни гуманітарного та суспільного спрямування, серед них чільне місце зайняла «Історія України». Протягом 1991 – 2016 рр. ситуація в країні змінювалася і разом з тим змінювалися підходи до вивчення історії України у вищій школі. Зникли анахронічні радянські дисципліни, що пропагували ідеологію СРСР, і на зміну прийшли предмети з відчутним акцентом на вихованні патріотизму серед молоді. Можна упевнено стверджувати, що саме наявність патріотичного виховання частенько компенсує недофінансування армії як оборонної структури країни або інших силових структур, що стоять (або принаймні мають це робити) на сторожі суспільного спокою.

У 1992 р. в університеті було запроваджено обов'язкове вивчення історії України як предмету, який не лише ширше розглядає наше минуле в контексті світових подій, а й займається безпосереднім патріотичним вихованням молоді, незважаючи на її походження та національність. Викладачі намагалися посилити серед студентства

любов до держави, у якій вони народилися, вирости і яку будуть любити, незалежно від будь-яких обставин.

Протягом 2004–2014 рр. на фізичному факультеті слухали лекції та брали активну участь у семінарах 1378 студентів (2004/05 н. р. – 150, 2005/06 – 135, 2006/07 – 149, 2007/08 – 129, 2008/09 – 165, 2009/10 – 170, 2010/11 – 128, 2011/12 – 117, 2013/14 – 109, 2014/15 – 126). Завжди на початку навчального року на першому занятті з історії України перед студентами ставилися питання про важливість і потрібність вивчення цієї навчальної дисципліни. Кожного року спостерігалася приблизно однакова картина відповідей (викладач домовлявся зі студентами, що їхня особиста точка зору ніяким чином негативно не впливатиме на результати), практично у кожній групі (протягом цього часу їхня кількість складала 5-6 груп на курс у залежності від набору), було лише 1-2 студенти, які обґрунтовували позицію не вивчати історію України, але ніколи не відкидали думки інших своїх колег про важливість цього предмету для патріотичного виховання молоді університету. Потрібно зауважити, що наприкінці курсу деяка частина студентів змінювала свою точку зору на іншу. Найбільш цікавими темами, які втягували студентів у дискусії, були теми, присвячені періодам державності українських земель – Київської Русі, Національно-визвольної війни на чолі з Б. Хмельницьким, існуванню Гетьманщини, періоду 1917–1921 рр. Не менший інтерес у студентів викликали й події 1989–1991 рр., коли відбувалися процеси, спрямовані на відновлення української держави.

Таким чином, враховуючи позиції викладачів і студентів, варто прислухатися до думки про важливість підтримання високого рівня патріотизму серед студентства за допомогою викладання історії України як предмета, який має важливе морально-психологічне підґрунтя у якості дисципліни, зорієнтованої на виховання патріотичних позицій вихованців Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Потрібно врахувати позицію молоді і, зважаючи на складну внутрішньополітичну ситуацію і воєнну, економічну та пропагандистську агресивність Росії щодо України, продовжити вдосконалювати викладання вітчизняної історії з позиції об'єктивності, історизму та патріотизму.

Як показує історичний досвід, у найбільш скрутних ситуаціях саме патріотичне виховання молодого покоління дозволяє з упевненим оптимізмом говорити про перспективи успішного розвитку

держави. Саме історія України у комплексі з іншими дисциплінами бере участь у формуванні громадян України, дає цілісне уявлення про позитиви та негативи державного розвитку, формує бачення шляхів вдосконалення та коригування її внутрішньої та зовнішньої політики. А від молоді безпосередньо залежить, як буде виглядати в майбутньому Україна.

ОРЛОВА

*Тетяна Володимирівна
професор кафедри української
історії для гуманітарних
факультетів Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук,
професор*

ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

Шановні колеги, я би хотіла говорити про новий перспективний курс у вітчизняній вищій школі, а саме «Україна в контексті світової історії», але насамперед я би хотіла відреагувати на те, що я тут почула.

Я хочу сказати передовсім, що менеджеральна революція, яка відбувається, має в особі Андрія Миколайовича Пижика, який представляє наш факультет, гідного революціонера. А коли він очолював відповідний підрозділ, то ми всі були спокійні, що в нас все буде добре. А тепер наш університет теж може почуватися трошечки спокійніше, хоча звичайно за умов революції, хто може почувати себе спокійно. Так от у зв'язку з його доповіддю мені спала на думку відома цитата з «Фауста» Гете: «Суха теорія, мой друг, а древо життя вечно зеленет». Розумієте, наскільки це варто нашої уваги. Хоча ми обговорюємо питання здебільшого теоретично, а все ж таки я б хотіла звернути увагу на обставини життя, у яких має зростати дерево нашої вищої освіти. Неодноразово тут лунали слова про кризу. Я б хотіла нагадати вам, щоб китайський ієрогліф «криза» складається з двох ієрогліфів: перший – це «катастрофа», а другий – це «шанс». Отже китайський ієрогліф – це шанс у катастрофі. Шанс у катастрофі, якщо згадувати китайську цивілізацію, якщо згадувати успіх КНР, яка створює новий варіант модернізації. Китай взяв собі за гасло таке – старожитності

на службу сучасності і те що там відбувається дехто називає конфуціанським капіталізмом. Так от Конфуція зараз згадують дуже часто і у Конфуція є така фраза: якщо зміни відбуваються, значить час їм настав. Отже те, що зняли курс «Історії України» у вищій школі, то я гадаю настав тому час. Зовнішнє незалежне тестування школярі готують для того, щоб пройти це випробування. Так, вони це добре вивчають, але потім все забувають і забувають з почуттям ненависті до того, як їх муштрували. Те, що зняли години на нефахових факультетах, то врешті-решт це мало статись. Обсяги матеріалів там були мізерні, а рівень викладання майже повторював шкільний підхід, тож не варто було витрачати на це час.

Отже, наступна така думка про життя, про дерево, яке зелєніє. Я б хотіла згадати відомий вислів про те, що порятунок потопаючих, це справа рук самих потопельників. Ми маємо орієнтуватися на ринкові умови у цих сучасних умовах. Ніхто про це не сказав, але система освіти входить до системи, пробачте, до мегатенденції сервітизації економіки. Освіта – це бізнес, причому бізнес, в якому ми програємо. Подивіться, наскільки реклама потужна в інтернеті, на телебаченні, у метро – освіта в Канаді, Польщі, Чехії, дві освіти у двох країнах, три мови, оплата проживання і таке інше. Чого дивуватися, коли тут діє потужний бізнесовий фактор. Говорять, що наші студенти десятками тисяч виїжджають. Просто треба схаменутись і якось діяти, тому що Україна втрачає людський ресурс, а це найголовніший ресурс. Але треба ж подивитися на ситуацію очима наших споживачів освітніх послуг в Україні. Ситуація аномії – нагадую вам, що аномія це термін, який запровадив Еміль Дюркгейм французький соціолог – це відсутність закону, норми поведінки, або їх недостатність. Він наголошував, що такий стан створюється за умов криз і динамічних змін, або реформ. Аномія провокує певний психологічний стан індивіда, що характеризується невизначеністю життєвих орієнтирів. Такий стан зароджується, коли суб'єкт постає перед необхідністю впроваджувати в життя норми, що суперечать одна одній. Такий стан у наших молодих людей – це стан розгубленості, а тут згадувалося про те, що в нас має бути нова парадигма вищої освіти. В основі цієї нової парадигми є компетентність. Якщо просто пояснити, що таке компетентність, то компетентність – це розуміння. А хіба розуміємо, якщо говорити і про студентів, і про викладачів те, що відбувається у сучасному світі. А що відбувається в сучасному світі? Сьогодні неодноразово лунало

слово «патріотизм». Днями я проходжу повз дівчат - студентів в нашому університеті і я чую як одна дівчина каже: «Яка ж я була така патріотка, а тепер я бачу, що в цій Україні нема чого ловити». Хіба це не показово: в цій Україні нема чого ловити. В чому проблема, якщо ми продовжили в такому ж плані сприяти патріотизму, то це викликає, пробачте, відразу і протидію. Ось яке ставлення ми маємо. Негативний варіант. Разом із тим я знов-таки не відкидаю необхідності гуманітарної підготовки патріотичного виховання історії України, але в якому плані. Ось я запропонувала на рівні університету нову програму навчальної дисципліни: «Україна в європейському цивілізаційному вимірі» і цю програму розглянули, і інститут філології замовив цей курс. Також я запропонувала предмет «Україна в контексті світової історії», і інститут філології замовив цей курс на другий семестр. І та, і інша дисципліна, на мій погляд, є дуже важливими тому, що сенс цих дисциплін показати, що Україна не маргінал, що Україна є частиною сучасного світу, що Україна має рухатися в бік європейської цивілізації, що в сучасному світі діють мегатенденції, які впливають як на становище країни України, так і кожного її громадянина. Треба показувати перспективу молоді в Україні, і тут треба враховувати ті фактори, які відбуваються. Якщо я зараз питаю, наприклад, про революцію зростаючих претензій, хто-небудь мені може тут відповісти. А наша молодь це відчуває на собі. Існує безліч таких проблем, які треба пояснювати і орієнтувати людей, як їм в Україні жити і як їм в Україні одержувати освіту і самореалізуватися. Отже головна ідея, що треба пропонувати такі курси, які орієнтують, що відбувається у світі, які діють тенденції тощо. Ці тенденції треба розуміти і, пробачте, їх осідлавши, використовувати на свою користь, на посилення власних позицій і позиції країни в цілому. І останнє стосовно кризи. Є така наука наук – синергетика. Я завжди це слово дуже часто використовую. Приклад – організація армії війська українського, яке було вщент знищено. Самоорганізація волонтерів-патріотів, в решті-решт, і інших створили дуже потужну армію. Так от за законами синергетики, за умов кризи здатність до самоорганізації зростає. Тому, на мій погляд, треба дивитися, що кожен з нас може запропонувати у плані покращення викладання історичних дисциплін і виявляти, насамперед, самоорганізацію й ініціативу. Дякую за увагу.

*ПІЛЬКЕВИЧ
Андрій Леонідович
доцент кафедри історії
стародавнього світу та
середніх віків історичного
факультету Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат історичних наук,
доцент*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІН СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Шановні колеги, я представляю тут Київський національний університет, історичний факультет, кафедру історії стародавнього світу та середніх віків. Я вперше на цьому семінарі. Усе, що я тут почув, було для мене досить повчально: одна справа обговорювати питання з науковцями, які займаються виключно наукою, і зовсім інша справа обговорювати це з колегами в середовищі викладацькому, університетському. Тому я спробую накреслити у загальних рисах ті проблеми, які мені хотілось би обговорити тут з вами.

Перший блок питань стосується наукометричних баз даних. Тут слід виокремити два аспекти, і от якраз чому я сказав про середовище саме викладачів, що дійсно ведуться розмови про оцінку в майбутньому продовження, так скажімо, наших контрактів за індексом Хірша. Ось і публікаційна активність саме в журналах не просто ваківських (так, це палеоліт), а журнали оцінюються в наукометричних базах. А бази, які сьогодні визнані пріоритетними, це Scopus, Web of science. Вони якраз є для гуманітаріїв, особливо для істориків достатньо важко підйомні і більшою мірою тут звичайно виступає в такі бази як Копернікус, і хотілось би якось про це говорити в тому плані, що необхідно об'єднати зусилля усіх, так скажімо, представників

гуманітарної сфери в лобіюванні цієї бази, а також інших баз. Тут будуть потрібні концентрація спільних зусиль. Чому? По-перше, це наукометричні бази, де мають здійснюватися наші сучасні публікації, а друга складова – це повнотекстові бази даних. От сьогодні колеги багато говорили про те, що студенти постійно в техніці, насправді для мене це було цікаве відкриття. Ось у новому році я читав курс про використання інформаційних технологій у професійній сфері історика, читав на першому курсі і був дуже неприємно здивований рівнем підготовки. Здавалося б молодь, яка має бути з комп'ютером на ти, повинна володіти сучасними технологіями. Студенти ж неприємно мене вразили своїм рівнем. Отже, нам потрібно виробляти нові нову методологію, нові практичні підходи до викладання такого роду дисциплін.

Перед майбутніми істориками стоїть завдання опрацювання джерел і літератури. Я проводив власне дослідження невеличке в Києві та на периферії, і дійшов висновку, що на периферії ситуація набагато гірша, ніж у столиці: я був у бібліотеці В. І. Вернадського, у нашій рідній університетській бібліотеці Максимовича, був у парламентській, то побачив, що навіть у цих бібліотеках періодики нової немає, взагалі немає нових надходжень у паперовому вигляді. Взагалі нічого немає. Відтак студенти вже давно працюють із базами даних, тобто тут я розділяю дві сфери: це наукометричні бази даних, де студенти можуть збирати бібліографічний матеріал, слідкувати за сучасними дослідженнями, які теми сьогодні є актуальними, які теми розробляються, які центри в світі, які країни, регіони, конкретні міста і конкретні інституції що досліджують, яку тематику. А друге – це конкретні повнотекстові бази даних.

Сьогодні, приміром, добре працювати у Києво-Могилянській академії, я знаю, що університет першим переплатив Scopus, Web of science, постійно семінари проводяться Томасом Райтерсом, є доступ до літератури сучасної, яка просто необхідна для виконання наукових досліджень, але для підготовки студентів на сучасному рівні, для підготовки тих самих семінарів, для отримання певної кваліфікації – а це питання номер один в гуманітарній сфері – то для цього вони також потрібні. Отже, мати пласт величезний і доступ до новітніх праць, до наукометричних баз, вміння з ними працювати – це якраз і є завдання номер один, у тому числі і для гуманітарної сфери.

Також хотілось би сказати, що я неодноразово мав розмову з нашими колегами із природничих факультетів і говорили ми про

створення якоїсь української наукометричної бази, яка могла би також враховувати кількість посилань, скільки ми цитуємо один одного, як користуємося здобутками своїх попередників, наскільки вони є важливими в ході розвитку майбутніх досліджень. І ось що стосується сфери природничої, то це справа безперспективна, бо фізика, хімія, природнича сфера – це наука без кордонів і створення української бази нічого нового абсолютно не дасть. Але що стосується історії України, особливо аспектів краєзнавства та ін., то це дуже перспективна річ і створення такої бази може впливати у перспективі на постання центрів конкретних регіонів, знову ж таки міст, а у містах – конкретних інституцій, які є провідними в дослідженні тих чи інших напрямків, і це може тягнути за собою аргумент до державного фінансування. Аналізуючи бази західні, зокрема бази Web of science, Копернікус та ін., можна створити якусь таку базу і свою, причому на достатньо хорошому рівні. Над цим, у принципі, роботи вже ведуться в плані якраз історії України. Воно буде значиме лише для нас, на заході, в принципі, воно там особливо не потрібно, там є багато інституцій, які досліджують всесвітню історію, медієвістику, стародавню добу і новий, новітній часи. Наші дослідники можуть внести якийсь там звичайно внесок, але для них він, враховуючи наші ресурси, є достатньо обмежений, хоча є винятки. От на цьому семінарі говорили про певну школу і нав'язування певних ідей, або навпаки про таку певну ізоляцію. Наприклад, Юрій Кнорозов, який першим у світі дешифрував ієрогліфи Майя, просто знав про здобутки американців, він мислив (наш співвітчизник із Харкова, і це американці та мексиканці – всі визнають) широко. Прикладів багато, ясно, що замикається, особливо в сфері гуманітарній, на сьогодні неможливо і треба ці питання не ігнорувати, а активно навчати студентів працювати з базами даних наукометричних для збирання бібліографії, а також і з повнотекстовими матеріалами.

Ми повинні навчити студентів навчити елементарними інструментом пошуку і самим цьому вчитися, бо ми живемо в нову епоху, і старі підходи – вони просто не діють. І якщо залишатися на тому рівні, який у нас зараз є, то це буде палеоліт.

ДИСКУСІЯ:

Костилева Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Шановний Ігоре Борисовичу, Ви охарактеризували сучасну ситуацію у вищій освіті України як кризову. А чи є у Вас, як у держуправлінця з таким великим досвідом, якісь рецепти її подолання?

Жиляєв Ігор Борисович, консультант Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, радник директора Інституту законодавства Верховної Ради України, радник Асоціації підприємств інформаційних технологій України, доктор економічних наук, професор:

Антикризові заходи – це аксіома менеджменту. Але з антикризовими заходами в системі освіти – з цим сьогодні дуже важко. Не можна говорити про створення якихось агентств, систем доброчесності і так далі як засоби різкого покращення системи освіти. Бо це не виведе цю систему з стану кризи. Сьогодні необхідно: 1) нарешті чесно визнати, що у нас є криза; 2) не робити якихось пропозицій щодо далеких перспектив. Спочатку систему треба вивести з кризи і тоді подивитися, куди рухатися далі, які планувати подальші конкретні заходи.

Сьогодні, на жаль, ніхто не обговорює хоча б такі питання: 1) чому українські університети займають такі вкрай низькі місця у рейтингах міжнародних?; 2) чому сьогодні на перше місце вперше в рейтингу Times з'явився харківський інститут імені Каразіна; знаю, що в рейтингах групових декілька років був присутній КПІ, але ще є рейтинги індивідуальні, сьогодні інститут Каразіна вирвався на тридцять місць вперед. Чому це сталося, ніхто не розповідає. Дуже багато є певних речей, які треба враховувати, обговорювати. Ось місяць тому пройшли Парламентські слухання про стан фінансування освіти і науки, не можна говорити, що фінансування буде зовсім погане. Система ж освіти буде розвиватися, тільки багато чого в ній треба міняти.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Шановний Ігоре Борисовиче, мені сподобався ваш аналіз ситуації в системі освіти. Він був коротенький, але досить глибокий. Мене зацікавило, коли Ви готували таблиці, графіки про витрати коштів на студента в Україні, то чи Ви врахували, як наша гривня співвідноситься з доларом? Це перше питання, будь ласка, Ви відповідаєте, а я потім ще одне хочу задати.

Жиляєв Ігор Борисович, консультант Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, радник директора Інституту законодавства Верховної Ради України, радник Асоціації підприємств інформаційних технологій України, доктор економічних наук, професор:

Ні, у моїй доповіді ішлося про номінальні витрати, я демонстрував обсяг фінансування на кожного студента.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Друге питання. Ви згадали про нашу молодь, яка їде за кордон. Американський університет Техаській (там недалеко мій син працює) має чимало в своєму складі китайських студентів. Після навчання вони потім повертаються на Батьківщину. А ось наша держава, коли дозволяє нашій молодій їхати вчитися за кордон (це демократично дуже їхати за кордон і везти туди гроші), чи вона розраховує на те, щоби студенти повернулись і саме головне: чи вона знайде для такої молоді місця застосування їх знань і фахових можливостей?

Жиляєв Ігор Борисович, консультант Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, радник директора Інституту законодавства Верховної Ради України, радник Асоціації підприємств інформаційних технологій України, доктор економічних наук, професор:

Взагалі у всьому світі є норма, що різниця в оплаті роботи між людиною з середньою і вищою освітою має досягати майже

70 відсотків. Тобто, більше повинні отримувати людина за вищу освіту. В Україні на сьогодні людина з вищою освітою і людина з середньою освітою мають дуже маленьку різницю в заробітній платі. Це перша проблема. А друге, то це те, що за соціологічними опитування більше 60% випускників мріють працювати за кордоном.

Орлова Тетяна Володимирівна, професор кафедри української історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор:

Дозвольте репліку невелику. Ви говорили потрібно три речі: гроші, гроші і гроші. Але Ви, як економіст, повинні пам'ятати, що під час Великої депресії у Сполучених Штатах Америки був поставлений такий експеримент: групі людей дали зранку по 100 доларів і потім подивилися, що в них залишилось до обіду, то в деяких не залишилося ані цента, а деякі збільшили свої гроші в рази. До чого я це кажу: в світі діють певні тенденції, одна з них – це менеджеріальна революція. Головне питання, навколо якого розвивається людство, це є питання ресурсів і як ними розпорядитися. Мені здається, що варто звернути увагу саме на цей аспект. І звичайно треба звертати увагу на умови, в яких це відбувається, а умови, треба чесно собі сказати і не робити хорошу міну при поганій грі, це перехід до ринкових умов, і головне – це конкуренція і світ. Мені здається, що просто треба поставити питання руба: як ми за цих умов можемо витримувати конкуренцію і що треба зробити з точки зору менеджменту. Дякую.

Жиляєв Ігор Борисович, консультант Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, радник директора Інституту законодавства Верховної Ради України, радник Асоціації підприємств інформаційних технологій України, доктор економічних наук, професор:

Складна тема. Я не порушував у своїй доповіді проблему політики, яка проводиться по відношенню до університетів. З одного боку, Закон про вищу освіту прописувався з огляду на університетську автономію, надання правової системи університетам приймати самостійні рішення. Але ж ті рішення, які зараз приймаються, на мій погляд звужують університетську автономію. Ви пам'ятаєте навіть по вступні кампанії цього року. На вступну кампанію університет жодного впливу не може мати, йому надавалися ті абітурієнти, які

приходили через систему розподілу. На наступний рік умови прийому прописуються ще гірші. Наступне. Рішення по стипендії студентів є, а що таке стипендія ніхто не знає, бо в законодавстві не розтлумачується це поняття. Я розмовляю з американським професором, то в його уявленні стипендія – це грант на отримання освіти, а у нас стипендія – це гроші, які отримує студент. Не визначено, що таке соціальна стипендія. Сьогодні соціальна стипендія – це група стипендія, це стипендія дітям-сиротам, напівсиротам, шахтарям і т. ін. Це не стипендія за соціальним статусом (як розраховується соціальний статус для людей, які отримують субсидії на житлово-комунальні послуги), розрахунок стипендій зовсім інший. Рішення, які приймаються сьогодні, вони скорочують автономію університетів у прийнятті фінансових рішень і розширюють права в інших питаннях. Тому говорити про те, що у нас будуть розвиватися в освіті ринкові відносини – це дуже оптимістичні такий вислів.

Калуга Володимир, професор Національного університету біоресурсів і природокористування, доктор філософських наук:

Шановні колеги, я не історик, я доктор філософських наук. У мене питання наступне: ми говоримо часто про владу і вона представляє наше обличчя, але маючи справу з конкретними іменами, конкретними людьми великою мірою можна говорити про те, що переважна більшість із них фактично має диплом і не має освіти. Далі. Вони представляють Україну, не будучи її патріотами, бо патріотизм розвивається тоді, коли людина хоче знати історію своєї держави. Тепер запитання: може є сенс, скажімо так, законодавчим способом увести необхідний мінімум по лікнепу для набуття історичних знань, знань про історію України? Хоча б місяць спеціально начитувати депутатам і чиновникам вищого рангу спеціальні навчальні курси, ясно, що якісні.

Жиляєв Ігор Борисович, консультант Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, радник директора Інституту законодавства Верховної Ради України, радник Асоціації підприємств інформаційних технологій України, доктор економічних наук, професор:

Шановні колеги. Ми в однаковому стані – що історики, що економісти або філософи. Експертна думка недооцінюється, м'яко

кажучи, або взагалі ігнорується. Сьогодні експертне співтовариство настільки не затребуване, що переважна більшість рішень, які приймаються сьогодні на державному рівні, вони не підкріплюються зовсім ані статистичними, ані економічними, ані історичними обрахунками. На мій погляд, тільки розвиток експортного середовища, експертної думки може змінити цю ситуацію.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Ця практика для нас абсолютно не нова. У 1970-80-ті роки я особисто читав лекції для нових депутатів, починаючи з районного рівня і завершуючи Верховною Радою України. Так що є можливість повернутися туди і побачити, як працювали з тими ж депутатами і тими ж спеціалістами.

Чернега Петро Макарович, доктор історичних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти, завідувач кафедри етнології Інституту історичної освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова:

Я маю запитання до шановного Анатолія Григоровича. У Вас була чудова доповідь, але, будь ласка, Ви згадували університети Луганський, Одеський, Закарпатський, Харківській. Але чи знаєте Ви, що в Харкові, в університеті імені Каразіна викладають історію Росії, викладання ведеться російською мовою. Назвіть прізвища людей, які від цих університетів працювали в Вашій комісії і підкомісії.

І ще запитання, хто це запропонував таку спеціальність, історія та археологія. Це що, сучасним олігархам і злодіям не вистачає археологічних знахідок для поповнення своїх колекцій? У всьому світі є історія і антропологія, у Франції, наприклад, культурна антропологія. А ми в педвузі готуємо вчителя історії та археології. Це вчитель на селі що, буде розкопувати городи?

Очевидно, що це академік Петро Толочко просунув ідею історії і археології. Але зрозуміло, що не може бути такої спеціалізації в КПІ. Ця спеціалізація – це жах для науки історичної.

Ви правильно порахували, скільки годин виділяється на історичні дисципліни. Але скажіть, будь ласка, чому Ви не апелювали до шкільного досвіду, адже в школі вивчають історію України мало

(було в 2015/16 році 350 годин на історію України і 250 на всесвітню історію). Ви також не звернули увагу на педвузи, які виховують патріотів. Як говорив свого часу Бісмарк, дайте мені вчителя і лікаря і я вам побудую державу. В нашому педвузі завдяки цій історії та археології на історію України виділяється майже в два рази менше годин, ніж на всесвітню історію. Все пожирає ця археологія, пожирає всесвітня історія. Ну і як могло бути щось інше, якщо у Вашій Комісії/підкомісії були одні сепаратисти. Ми спілкуємося з цими істориками, ми знаємо їх істинну ціну.

Філінюк Анатолій Григорович, голова підкомісії з історії та археології Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, заслужений діяч науки і техніки України, доктор історичних наук, професор:

Дякую за Вашу репліку. Оголосили конкурс з Міністерства освіти і науки, подавалися заявки туди, ми не впливали на формування комісій, ми тільки перед фактом були поставлені, хто саме до комісії увійшов. Даруйте, але я вам скажу трохи точніше: ми запропонували, що має бути принаймні кілька спеціалізацій от якраз зараз ці спеціалізації враховані. Щодо «сепаратистів». Перепрошую, але я мушу сказати, що знав лише по працях Олену Валентинівну Сметнину, це дуже патріотична людина, те саме можу сказати про Київського Ігоря Ярославовича, Прикарпатський університет, про Вікторію Олексіївну Венгерську із Житомира. Не було там жодного сепаратиста.

Артем Харченко, кандидат історичних наук, Харківський політехнічний інститут:

Колеги, мене дивують подібні до висловлених професором Чернегою некоректні висловлювання – наприклад щодо Сергія Івановича Посуги, присутнього у тій комісії, якого чомусь тут визначено сепаратистом. Так само позначено Харківській університет. Подібне я чую переважно в Києві і так виходить вже другий раз за останній рік.

Калуга Володимир, професор Національного університету біоресурсів і природокористування, доктор філософських наук:

Шановне товариство. Історія є основою ідентичності, приватна історія, індивідуальна ідентичність, історія України – ці питання

історики в принципі розуміють і знають, що слов'яни живуть в парадигмі нормандської історії, українці живуть в парадигмі російської історії. А де ж честь і гідність наших видатних істориків, які ніяк не могу нічого зробити, щоби створити свою українську парадигму? Ви говорите про велику кількість докторів захищених. Для чого нам стільки докторів і кандидатів? От дослідження тридцятих років – можливо це з позицій істориків є досить цікавим, але з позиції всієї решти, з позиції суспільно значимого, це не є те, що допомагає нам. Ми сьогодні готуємо технарів чистої води, а не патріотів і тих людей, які готові створити гідну історію України.

Філінюк Анатолій Григорович, голова підкомісії з історії та археології Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, заслужений діяч науки і техніки України, доктор історичних наук, професор:

Шановні колеги, коли я наголошував на високій якості науково-педагогічних працівників, які забезпечують викладання історії України, то в цьому сумнівів немає. Навіть присутні тут професори демонструють якраз ці речі, а те що комусь це нецікаво, то це вже інша річ. Я далеко не погоджуюсь з тим, що сьогоднішня історія України є парадигмою російської. Ні, наші позиції розійшлися, і давно розійшлися. Сучасна Росія веде боротьбу за історію, якої в них немає, яку їм треба створювати. Але ми мусим в умовах гібридної війни робити правильні акценти у вихованні і навчанні. І якщо в нас буде тільки один семестр і буде тільки 50 годин, то, вибачте, нехай у нас буде 10 докторів наук на кафедрі – вони все-одно нічого не зроблять для повноцінного навчання і виховання, адже ми маємо тільки 1 семестр з 10 чи 12.

Дудко Ірина Дмитрівна, завідувач кафедри Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор політичних наук, професор:

Шановні колеги, мені дуже болить те, про що ми тут з вами сьогодні говоримо. Нам надзвичайно важко було відстоювати історичні дисципліни, і тільки завдяки позиції нашого покійного ректора нам вдалося, хоча і в зменшеному кредиті, але ж відстояти ці дисципліни. Я маю питання до шановного Анатолія Григоровича. Як Ви гадаєте, чи може змінитися підхід до викладання історії в контексті висловленої нашим

Президентом позиції? Маю на увазі його зустріч зі студентами історичного факультету університету імені Тараса Шевченка, де він заявив, що історію мають вивчати всі студенти всіх вишів усіх спеціальностей. Якщо сьогодні справді ідеться «про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцнення національної єдності і консолідації українського суспільства за підтримки ініціатив громадськості у цій сфері», то давайте тоді будемо звертатися до Президента, до Верховної Ради, будемо готувати якість колективні звернення. Думаю, що нас обов'язково підтримують наші викладачі, принаймні завідувачі кафедр соціо-гуманітарного циклу всіх університетів точно підтримають. Це дуже важливо на сьогодні, інакше дійсно будемо втрачати нашу молодь, тому що зі шкіл до нас приходять студенти із дуже низьким рівнем знань, і ті кредити. Що нам виділяють, вони абсолютно недостатні.

Філінюк Анатолій Григорович, голова підкомісії з історії та археології Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, заслужений діяч науки і техніки України, доктор історичних наук, професор:

Дякую, шановна Ірино Дмитрівна, за солідарність, за підтримку і за Ваше розуміння. Хочу сказати, що якби ж ці слова з цитованого Вами наказу МОН та Богу у вуха, то все було би пречудово. Але проблема ж у тому, що ми сьогодні чуємо від представників органів влади. Що, мовляв, держава не повинна мати жодних державних вимог і стандартів. Я абсолютно не погоджуюсь з цим. Навіть при врахуванні нинішньої ситуації політичної – складної, драматичної нам потрібно мати такі стандарти, адже ми з людьми працюємо: от буде в нас підготовлений інженер чудовий, буде комп'ютерщик ідеальний, але якщо ці спеціалісти не будуть виховані у патріотичному дусі, не будуть любити свій народ, себе, не ідентифікуватимуть себе з своєю країною, і говоритимуть, що ця країна – не наша країна, не моя, то не буде в нас ніяких перспектив на майбуття. Давайте, можливо, дійсно навіть сьогодні, шановна пані Світлано Олександрівно, виробимо пропозицію загальну стосовно потреби посилення викладання історичних дисциплін, котру я потім передам Комісії. І не тільки історики, але і філологи, філософи, соціологи – всі у цьому плані є солідарними в цьому питанні, і не тому, що ми хочемо ковдру перетягнути на себе, але тому, що сьогодні всі відчувають таку потребу.

Олена Синявська, кафедра історії історичного факультету Одеського національного університету ім. Іллі Ілліча Мечникова:

Шановні колеги, я маю три репліки в контексті сьогоденної гострої дискусії. Я представляю кафедру історії України історичного факультету і я голова Навчально-методичної комісії, член науково-методичної ради університету. Я дуже тісно співпрацюю з Оленою Валентинівною Сметиною і можу її характеризувати дійсно як людину-патріота, яка вболіває за українську історичну науку. Я хочу також торкнутися формування освітніх програм. Це процес, який в університетах на історичних факультетах нині є дуже активно розгорнутим. Наприклад, у нас на факультеті за спеціальністю 032 складена освітня програма і запропонована в профілі трьох спеціалізацій. Це в контексті власне розмови про те, що нині відбувається зміщення дисциплінарного підходу до компетентнісного. А друга моя репліка стосується безпосередньо викладання гуманітарних дисциплін на так званих неспеціалізованих факультетах. Оскільки я є представником кафедри історії України і викладачем цієї дисципліни, то можу сказати, що у нас в університеті, судячи за доповідями тут наших колег, з викладанням гуманітарних дисциплін все гаразд і навіть краще. Такі дисципліни, як історія України, історія української культури у нас викладаються окремо, на них відводиться 5 кредитів – це 150 годин, викладаються ці курси абсолютно на всіх факультетах. Я, зокрема, викладаю на гуманітарних факультетах (на філософському, психологічному, в інституті соціальних наук). Але так само ці дисципліни окремо викладаються в тому ж самому обсязі 150 годин і на технічних факультетах, природничих. Тому, як мені здається, наш університет має дуже хороший досвід я готова ним поділитися з колегами. Ну і остання репліка спеціально для колеги професора Чернеги. Ви, напевно, дуже давно не бували в Одесі, у нас, до речі, українську мову на вулицях зараз можна почути частіше, ніж на вулицях Києва. То запрошую Вас у гості.

Чернега Петро Макарович, доктор історичних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти, завідувач кафедри етнології Інституту історичної освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова:

Як у Верховній Раді. Дозвольте і мені репліку, друзі. Я прошу вибачення у Одеського університету, тому що там історичний факультет очолює етнолог. Шановні колеги, ви не усвідомлюєте, і влада

наша, і Міністерство освіти наше, і підкомісії, зібрані з кого я вже сказав, не усвідомлюють, що ми живемо у постколоніальному суспільстві. Наша нація була 500 років у неволі, наша нація не вивчала історію культури, ні про яку міфологію наша нація не чула. Справедливо тут філософи говорили, що є грецька міфологія, а української міфології немає, вона тільки сьогодні формується, вивчається, досліджується. Нам потрібно, коли ми формуємо навчальні плани і програми, навчальні стандарти, нам необхідно врахувати, що рівень національної свідомості українського народу, політичної свідомості знаходиться на грані критичному. Уявіть собі, російський народ вихований на міфах, правдоподібних міфах, а міфи відіграють вирішальну роль, як ви розумієте, і про це ще Конфуцій казав, і Ніцше казав. А ми чогось на міфах не виховуємо, а це тому, що у нас не було історії. Те, що ми з вами, якась невелика група, особливо історики і інші вчені-гуманітарії, є патріотами, то це заслуга не влади і Міністерства освіти, а це заслуга наша особиста, можливо наших родин. Тому ми повинні знати історію України, необхідно виділяти значну кількість годин на її вивчення, от хоча б так, як у Одеському університеті. Ми не повинні інтегрувати, як ви запропонували своєю підкомісією і комісією, історію культури та історію України. Яка інтеграція? Історія української культури – це самостійний предмет, із своїми принципами дослідження, із своєю методологією, концепцією. Так само і в школі середній потрібно увести до програми цей предмет, історію української культури, аби діти знали, що вони є велика нація, котра багато створила. В тому числі і історики прославили нашу націю, завдяки історії ми збереглися. Філософська школа в Україні, ніж у Європі, але є видатні постаті, ми їх знаємо, шануємо. От де має йти боротьба, а ми беремо кращі зразки систем освіти в Європі. Європа цивілізована, Європа моноетнічна, французів 95 відсотків, італійці, німці і так далі. Поміркуйте над тим, наскільки ми русифіковані, наскільки є деформованою наша свідомість. Ми деформовані Голодомором, ми винищені, у нас досі люди бояться сказати щось хороше про себе і про український світ, тому треба взагалі добитися того, аби гуманітарний цикл був найбільшим за обсягом як і школі, так і в вузах. Цей курс повинен посісти врешті значне місце в системі освіти, у вихованні патріотів. От подивіться, що з мовою нашою робиться. А мова – це ж життя народу, не буде мови і не буде народу, ось про що треба говорити.

Філінюк Анатолій Григорович, голова підкомісії з історії та археології Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, заслужений діяч науки і техніки України, доктор історичних наук, професор:

Шановні колеги, не треба драматизувати ситуацію, адже за останніми соціологічними дослідженнями, які відбулися в листопаді цього року і це в пресі опубліковано, 91,2 відсотків молодих людей України вважають своєю рідною батьківщиною Україну, 32 відсотки молодих людей готові зі зброєю в руках захищати Україну, ще 52 відсотків молодих українців готові відстояти Україну не зі зброєю в руках, тобто через волонтерство, через інші форми діяльності. Тобто, напевно доля заслуги в цьому є у наша – істориків, мовників, літераторів, але те, що треба загострити питання з посиленням викладання гуманітарних дисциплін у вищій школі, з цим я згідний, безперечно. І думаю, шановний Петре Макаровичу, тут немає жодного учасника семінару, який би з Вами в цьому не погодився. Дякую.

Костилева Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Я також маю питання до Анатолія Григоровича. Наскільки я розумію і як я слідкую за сайтом МОН то в нас триває громадське обговорення стандартів інших спеціальностей. Скажіть, будь ласка, а все ж таки, які в нас перспективи на громадське обговорення розроблених Вашою комісією стандартів? Дякую.

Філінюк Анатолій Григорович, голова підкомісії з історії та археології Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, заслужений діяч науки і техніки України, доктор історичних наук, професор:

Розроблені нами стандарти передано до МОН України і я переконаний, що буде громадське обговорення найближчим часом.

Калуга Володимир, професор Національного університету біоресурсів і природокористування, доктор філософських наук:

З Вашого дозволу, я би хотів долучитися до дискусії. Варто зазначити, що ми часто по-різному трактуємо певні поняття. Це, зокрема, стосується освіти і виховання. Насправді це два різних феномени існування людини у світі: освіта – це частина ринку праці і має насправді бізнесовий аспект, а виховання – це природні процеси, де вихованці копіюють вихователя. Тож важливим є не лише те, яку інформацію несе викладач, а й те, як він це робить – як він сам тримається на аудиторії і як тримає її увагу тощо. На жаль, цьому нас практично не навчають, а між тим уміння спілкуватись є важливим фактором боротьби за студентів. Тож очевидно потрібно вже запроваджувати спеціальні курси для викладачів, які б вчили, як розвивали подібні здібності.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Маю запитання до професора Тетяни Володимирівни Орлової. Скажіть, будь ласка, в яких класах в школі вивчається історія України?

Орлова Тетяна Володимирівна, професор кафедри української історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор:

Починаючи від 4 і до 11.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Ні, не взагалі історія, а історія України?

Орлова Тетяна Володимирівна, професор кафедри української історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор:

На жаль, я цього не можу сказати, тому що школу закінчила дуже давно, а коли вчилася, то вчила історію від 4 класу і до 10 класу.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Ще одне запитання. Скажіть, будь ласка, це нормально, коли український інтелігент, людина з вищою освітою має знання історії свого народу і держави на рівні 4 чи 9 класу?

Орлова Тетяна Володимирівна, професор кафедри української історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор:

Пробачте, мої знайомі з університету Драгоманова готують студентів до ЗНО. Так от, коли вони перелічують питання, які студенти чи учні мають вивчити, то я дивуюся, наскільки вони складні. Там є певні проблеми стосовно того, як треба відповідати, але тим не менше, як на мене, цей рівень набагато вищий, ніж той, коли я вчилася у школі. Це по-перше. Я не можу усвідомити, чи то в школі погано вчать, чи це залежить від кожної школи, від викладача і т.ін., але якщо учні хочуть вступити до вищого навчального закладу, це не секрет – вони беруть додаткові уроки і їх готують дуже добре. Інша справа, що вони потім це радісно забувають. Так, я викладала історію України в університеті на різних факультетах: і на філософському факультеті, і на філологічному факультеті, і на психології, соціології і так далі. Для кожного факультету я писала окрему програму, тому що для філософів це одне, а для філологів це інше. Пробачте, я розумію, що корпоративна етика вимагає не називати прізвищ та не розповідати, як ми ходили на відкриті лекції і що там чули. Це повторення шкільного курсу, але з додаванням певного фактологічного матеріалу. Це не було те, що пропонував пан Губицький, ані за рівнем узагальнень, чи то філософського осмислення тощо. Тож позиція керівництва факультетів була приблизно така ж і Андрій Миколайчук, мабуть, підтримує це враження: що ви там робите? Ви повторюєте шкільний курс тільки у іншому обсязі. Тож всі викладачі – мої колеги – скаржилися: ой, що можна розповісти за 9 лекцій.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний

інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Я добре пам'ятаю, як я на цю тему в 1996 році розмовляв з дуже добрим моїм другом, Анатолієм Гнатовичем Слюсаренко. Це було в присутності міністра освіти Кременя. Анатолій Гнатович казав про те, що ви кажете – треба викинути історію. Сказав ще в 1996-му році. А я кажу – ні! Ви не розумієте. Ми формуємо не просто спеціаліста, який вміє писати, читати чи знає інженерну справу. Ми формуємо українську інтелігенцію, а українська інтелігенція повинна починати з того, що вона повинна знати дуже добре історію свого народу. Це один момент. І другий момент, вибачте, освіта-бізнес – це не формула сьогоднішнього дня і не вчорашнього, і не перспективи освіти. Це виховання спеціаліста – перше, а друге – формування інтелігента. А якщо в цьому немає різниці, я вам приведу діалог Трумена і Черчилля, коли Трумен дав вказівку бомбувати Хіросіму, Черчилль сказав, що це вже не війна – це вбивство. А рівень інтелігентності можна порівняти у Трумена і Черчилля – ось вам конкретний приклад.

Орлова Тетяна Володимирівна, професор кафедри української історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор:

Треба відповісти. Шановний пан чує тільки себе. Якщо він чув, я пропоную не історію України як традиційно було, а нові курси історії України. Перше – «Україна в європейському цивілізаційному вимірі», «Україна в контексті світової історії». Це те, що необхідно, щоб знали, що таке Україна. Що її історія є складовою частиною світової історії, європейської історії, а зовсім не те, щоби викинути історію України і все це ганьба і таке інше. Я дуже запрошую до того, щоб уважно все ж таки слухати і інших доповідачів. Дякую.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Я маю запитання до професора Федорової. Ви казали про соціально активну особистість. І Ви казали, що ця особистість влізає в шкіру пасивного поглинача надбань інформаційного простору сьогоднішнього. Що ми як вища школа в цьому аспекті повинні робити?

Федорова Ірина Ігорівна, професор кафедри філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філософських наук, професор

Я вважаю, що навіть сьогоднішнє зібрання свідчить про те, що ми з вами не сидимо, склавши руки. Наша кафедра запропонувала минулого року в червні біля 60-ти нових курсів. З них 19 були запропоновані першому курсу. Це вже свідчить про те, що ми змінюємося. Ми щось робимо. Я, наприклад, провожу завжди артстудію. Це навчання мистецтву жити, мистецтву подавати себе, мистецтву презентувати, навчання мистецтву... і так далі. Борисе Павловичу, коли я була на стажуванні в Лондоні, мене вразила така справа, такий особливий момент. Професор Ковен, який запропонував відвідати його заняття, спілкувався зі студентами і вони зачитували реферати. Була дуже така бурхлива дискусія. Потім вони всі йшли до кафе разом з професором і там відбувалося немов би продовження заняття. Вони пили всі каву чи чай, але це було щось більше, ніж просто відповіді професора на запитання студентів. Вони запитували все, що їм заманеться і це були питання не тільки по філософії. Це були питання загалом про життя, і коли вже вони пішли, ми з ним стали спілкуватися. І він мені каже, що це і є сутність викладання філософії. Філософія – це спосіб життя і ми маємо від курсу філософії ніби переходити до питань їх способу життя і тоді вони просвітляться. Я з ним в чомусь погоджуюсь. Може й нам треба пропонувати більш неформальні моменти спілкування зі студентами та інші нетрадиційні підходи. Приміром, похід в музеї чи щось таке інше. Я вже казала, що у мене захистилася аспірантка по темі «Місія університету в інформаційному суспільстві». Треба дуже серйозно сьогодні на науковому рівні відслідковувати, що представляє собою місія університету, ідея університету. Що представляє собою університетська освіта сьогодні, чим вона має бути наповнена, як ми її маємо представляти суспільству і які ми самі маємо бути в цій освіті. А це вже й державна справа, і держава має піклуватися про це. І скільки б ми не казали про нові парадигми освіти, складовою цієї парадигми має бути культурологічна складова. Ми маємо формувати культуру мислення людини, а це формує філософія, історія, філологія. Отже, всі ці дисципліни мають обов'язково зберігатись.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Культурологію я пропагую на кожній лекції.

Федорова Ірина Ігорівна, професор кафедри філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філософських наук, професор:

Культурологія – це науковий фах, це наукова дисципліна, а культура, як я вже сказала, спосіб життя людини – це система і вона визначається. Колись Цицерон її визначав. Казав, що це обробіток людини, її душі. Тоді сходились до того, що треба виховувати. Треба знання дати і виховання. Сьогодні ми кажемо, що культура – це спосіб існування і це спосіб трансляції всіх знань від покоління до покоління. Тому тут мають перетинатися всі ціннісні складові людини чи закладені вони в ній, чи ні. Я дуже погоджуюсь з Вами у тому, що відбувається сьогодні якась така дуже страшна річ, коли приходять молода людина і їй байдуже. Вона вткнулася в свій телефон і більше її нічого не цікавить. Оце найстрашніше. Розумієте, як супротив вчинити невігластву. А воно сьогодні чомусь переважає.

Артем Харченко, кандидат історичних наук, Харківський політехнічний інститут:

Якщо дозволите, таке питання. Чи не думаєте Ви, що це трішки утопія. Тобто я погоджуюсь, що людина повинна бути прекрасною в усіх її проявах і це є давньогрецький підхід. Але Ви апелюєте так до зразків ХІХ століття, коли вища освіта була фактично елітарною. Проте сьогодні освіта стає все більш масовою. От на початку нам говорили, що одна із ознак кризи вищої освіти – це те, що в нас знову в Україні падає кількість студентів. Тобто, ми хочемо, з одного боку, щоб зростала кількість студентів, щоб фактично все населення було покрито цією вищою освітою, з іншого боку, ми хочемо витримати цей принцип елітарності. Чи це можливо взагалі? Дякую.

Федорова Ірина Ігорівна, професор кафедри філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філософських наук, професор:

Дякую за дуже цікаве запитання. Я сама весь час над цим думаю, бо це питання не просто на часі – це квінтесенція сьогоднішнього періоду. Мені хочеться вам запропонувати подивитися таку монографію львівських авторів, яка називається «Місія університету, ідея університету». Вони зібрали там роздуми з приводу того, що таке університетська освіта у видатних філософів. Там є і Ясперс і Гадамер, і Ортега-і-Гассет, і сучасні львів'яни (Зарицька), які по-своєму інтерпретують, що має сьогодні представляти університет. Все ж таки мені здається, що може такий плюралістичний підхід дозволяє і багатовекторності розуміння університетського призначення. Розумієте, ХІХ століття, воно через структуру самого суспільства визначало місію освіти. Освіту мали отримувати тільки вищі шари суспільства, тому вона і вважалась такою елітарною. І я вважаю, що це не гірший зразок освіти, бо вона все-таки формувала дуже ерудовану людину, цікаву людину («приятною во всех отношениях»). Сьогодні, дійсно, суспільство вимагає того, щоб фахівець відповідав не просто ринковим запитам. Сьогодні технологія змінюється кожні п'ять років. З цього приводу Юрген Габермас дуже цікаво говорив про те, що є три особливості сучасної цивілізації. Це динамічний темп розгортання історії в попередні покоління. В одну історичну добу народжувались, проживали цю історичну добу і ще й досвід передавали своїм предкам. Сьогодні людина переживає за своє життя 3 епохи. Я навчалася в добу соціалізму, я пережила перебудову, я увійшла в вільну Україну. Сьогодні ми будемо громадянське суспільство. Тобто, розумієте, перший фактор по Габермасу – стрімкий розвиток сучасності. Ми маємо вписатися в цю сучасність. Для того, щоб вписатися ми повинні дати фах людині. Вона не може просто так адаптуватися і вписатись. Другий момент. Повністю рухнули традиції. Традиція не є сьогодні основою виживання суспільства. Це треба визнати. І третє, кліпове сприйняття світу, що нам дає одновекторність існування. Тому ця вузька спрямованість освіти переважає. США дуже просунута держава в плані технологій демократії та політичного устрою. Я дуже поважаю цю країну. У неї 250 років існування, а скільки існує Україна? Культурологи вважають що 4000 років. Це 100 процентів по культурологічних фактах. Історики може ще більше нарахують. То може нам треба і своє, як каркас, за основу взяти.

Костилева Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії Національного технічного університету України «Київський

політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Шановна Ірина Ігорівна, дозвольте мені трохи пофілософствувати, але в контексті стандартизації вищої освіти. Щодо цього нас спрямовує Міністерство освіти. Але завдання освітянської спільноти полягає у тому, аби наповнити ці норми реальним змістом і, просто кажучи, поміркувати над тим, як досягти якості самих стандартів якості. І в цьому контексті набуває особливого значення осмислення такої складової загальних компетентностей, як цінування та повага різноманітності і полікультурності. Я би хотіла поговорити зараз про це тому, що саме це, в свою чергу, є запорукою розвитку і національної ідентичності, і мови, і культури Отже, наразі питання стоїть про потребу виховання у студентської молоді усвідомленого цінування і загальнолюдського, і власне національного.

Федорова Ірина Ігорівна, професор кафедри філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філософських наук, професор:

Шановна Світлана Олександрівна, у цих підходах я з Вами абсолютно згідна.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Я маю запитання до професора Світлани Костилюєвої. Скажіть, будь ласка, ось ми розглядаємо історію України як процес і коли ми починаємо визначати стик національного і загальнолюдського, то з якого періоду ми це можемо вже пропагувати для уваги студентів і які пріоритети тут ми повинні виставляти? На першому місці повинно бути національне, а на другому загальнонаціональне, загальнолюдське, чи навпаки – на першому загальнолюдське, а на другому національне. Пам'ятаєте, коли на початку ХХ століття створювались партії в Україні, то розходились соціалісти українські: одні з позиції того, що національне на першому місці, а другі інтернаціонале на першому місці. Вони ніяк не могли зійтись. То де б Ви рекомендували нашим колегам (Ви мені вже колись рекомендували, а я Вам рекомендував), яке тут співвідношення має бути.

Костилева Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Шановний Борисе Павловичу, я наголошую, що не можна випячувати ті чи інші ціннісні категорії. Треба в цілому розвивати ціннісні орієнтації нашої студентської молоді, тому я зараз не наважилася б говорити про співвідношення того чи іншого. Саме комплексність і виваженість у всіх питаннях має бути на першому місці, як на мене. Дякую за запитання.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

Я не випадково задаю запитання, що попереду – чи коняка, чи віз. І чи це було вчора, чи це буде завтра. Ми згадуємо Другу світову війну. Загальнолюдські цінності пропонували великий Адольф і ще більший Трумен. І великий Адольф мільйонами знищував людей, і великий Трумен не мільйонами, але міг би нищити мільйонами людей в Японії. Ми знаємо, як це було. То були не загальнолюдські цінності? Але вони були представлені як загальнолюдські цінності, загальноамериканські цінності. Загальнолюдські в плані коаліції фашистської. А у нас інші питання в політиці Радянського Союзу. Там стояло питання відновлення потенціалу кожного народу, кожної держави притому, що сприяти якомусь політичному розвитку народу чи держави. То я знову повертаюсь: все-таки на різних етапах може попереду ставити національне, а потім загальнолюдське, якщо немає національного, то що перед ним ставити.

Костилева Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Я вважаю, що ми все-таки повинні дотримуватися тут комплексності, і залежно від змістовного наповнення та завдань того чи іншого навчального курсу дотримуватися певних пропорцій у висвітленні такого роду матеріалу. Дякую.

Федорова Ірина Ігорівна, професор кафедри філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філософських наук, професор:

Дозвольте і мені репліку: в кожную історичну добу кожна країна стикається з тим, що є для неї пріоритетним: загальнолюдське чи національне.

Ковальський Борис Павлович, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат історичних наук, професор:

У мене ще запитання до професора Юлії Хитровської. Я з Вами абсолютно погоджуюсь у всіх сентенціях, які були висловлені, але мене кардинально цікавить таке питання. Ви у своєму курсі, як і Ірина Ігорівна в своїх курсах та її колеги-філософи, повинні розкривати позицію гуманізації в суспільстві і в державі, як однієї з підвалин будівництва самої демократичної держави і суть демократичного суспільства, як її підвалини. Є гуманізація – є перспектива демократична. І друга частина питання. Інтереси людини, громадянина в нашій конституції написано попереду. Інтереси цієї людини і громадянина в Україні на якому місті в тактиці і стратегії сучасного політикуму стоять і як ми це повинні в історичній ретроспективній показувати студентам?

Хитровська Юлія Валентинівна, професор кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Справа в тім, що ми бачимо на якому місці знаходиться якраз цей аспект у нас. На жаль, продовжується дуже небезпечна така практика: не держава для людини, тобто держава, в якій кожна людина може реалізуватися в цьому житті, а на жаль, людина для держави. І тут ми вже скочуємося до якогось середньовіччя, коли значення людини нівелюється. Тобто значення людини нульове. Вона потрібна тільки як електорат. Про неї згадують, коли це потрібно. А по-друге, це засіб збору, вірніше об'єкт, без якого збирається данина, постійно збирається якась данина. От і все. Людина об'єкт, а вона має стати суб'єктом. Коли вона стане суб'єктом у відносинах держава-людина, от тоді ми

можемо говорити про просування вперед. Про яку компетентнісну освіту, про який рух вперед ми можемо говорити, якщо у нас людина це нуль, це нічого. Сьогодні вона є, а завтра вона померла і ніхто навіть не зверне увагу, була вона в цьому житті, чи не була. Я думала, я спостерігаю всі ці процеси і мені здавалося, що все-таки зараз єдиний порятунок в цілому не лише України, а взагалі людства, щоб звернути увагу на людину як таку, на цінність її здоров'я і життя, що це є найвища цінність – здоров'я і життя кожної людини. На жаль, ми бачимо, що тенденції дуже невтішні. Тим часом, я маю запитання до професора Пількевича. Всім нам відомо, що для отримання вчених звань, особливо вченого звання професора, до останнього часу необхідні були публікації на Скопус або Web of science. Підкажіть шляхи вирішення цієї проблеми, адже, як Ви зазначили в своїй доповіді, це достатньо непростий процес для гуманітаріїв опублікуватися.

Пількевич Андрій Леонідович, доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук, доцент:

Дякую, дуже хороше питання. Нещодавно подавали ми до ВАКу наші пропозиції відносно того, що буде вважатися публікацією статей і наразі ці питання обговорюються на рівні Скопусу і Web of science. Потрібна спільна дія для того, щоб цей список трошки розширити, принаймні на індекс Копернікус. Нехай кожна наша стаття буде рахуватися по індексу журналу. Якщо у вас є на кафедрі або на факультеті якийсь журнал чи видання наукове і воно ввійшло до Копернікус або до іншої бази, йому присвоюється певний айді, тобто конкретний бал 46 чи 42 бали, і кожна стаття буде рахуватися в цьому журналі за цим індексом. Тобто, по 42 бали, а надалі або присвоюють вищі бали, або понижують, я маю на увазі на рівні ВАКу. Тут треба об'єднати свої зусилля для того, щоби спільними діями натиснути і пояснити ті реалії, які існують і наскільки це важко опублікуватися в Скопусі або Web of science. Існує багато журналів фейкових, в яких (іспанських, особливо) люди платять по 500 доларів, публікуються, а потім цей журнал зникає. Через рік Скопус його викидає, а люди втрачають свій індекс. Це своєрідний бізнес і від цього нікуди не дітися. Якщо подивитися на зміст цих баз, там гуманітаристика представлена дуже мало, а в Скопусі та в Web of science

взагалі майже немає. Можливо дійсно, в ході наступної роботи треба організуватися та й оформити якийсь документ, який би пояснював Копернікус простіше, а на перспективу є хороша ідея по створенню якраз бази української. Я знаю, що бібліотека Вернадського працює над цим вже багато років, але вони далекі від завершення.

Костилева Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Сподіваюся колись це станеться – формування нашої бази. Поки що скористуюся нагодою запропоную всім публікуватися в наших «Сторінках історії». Ми, принаймні, входимо в індекс Копернікус.

Пількевич Андрій Леонідович, доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук, доцент:

Дякую за запрошення. Вважаю, що це дуже корисно створення спеціальних посібників, які бажано навіть не робити друкованими, а зробити їх електронні версії та підвишувати на сайти кафедр факультетів. В них можна пояснювати алгоритм дій, яким чином користуватися тією чи іншою наукометричною базою, для чого вона потрібна, як збирати бібліографію, як шукати безпосередню ті статті, які потрібні для вашого дослідження або для підготовки до семінарів. Хотів сказати, що хрестоматії вже відживають своє. Краще робити окремі рідери по своєму курсу, в яких збирати самі джерела або уривки з різних джерел нарізані до певної тематики. Можна подати також перелік посилань, де студент може знайти те чи інше джерело. Студент відразу бачить де можна знайти джерела, де можна прочитати ту чи іншу літературу. Це дуже зручно і корисно.

Костилева Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Дякую. Шановні колеги ми використали можливість подискутувати на болючі теми щодо розвитку системи і змісту освіти. Базову

програму ми опрацювали, тож є ще хвилин 10 і я можу запропонувати висловити свої думки, побажання, зауваження тим, хто не мав можливості ще зробити сьогодні. Якщо нема бажаючих, я хотіла би надати слово Анатолію Григоровичу Філінюку.

Філінюк Анатолій Григорович, голова підкомісії з історії та археології Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, заслужений діяч науки і техніки України, доктор історичних наук, професор:

Шановні колеги, я думаю, всі ті виступи і коментарі, запитання та відповіді були слухними, цікавими, змістовними. Вони розширюють спектр нашого розуміння того становища, в якому перебуває навчання історичних дисциплін і які є можливі варіанти виходу з того становища, в якому ми сьогодні опинилися. Це перша позиція. Друга позиція. Ми не можемо з історії мати якийсь економічний ефект, як це можуть забезпечити прикладні технічні, політехнічні, природничі науки і перевести це в комерційну площину. З іншого боку, воно якраз і пов'язане з тим, що в навчальній плани не хочуть додавати часів або поступово їх вилучають, бо, бачите, ми не маємо конкретного результату з боку істориків, з боку гуманітаріїв. Але ми сьогодні всі до одного говорили про те, що гуманітарний блок та історичні науки в першу чергу формують людину, особистість, українця громадянина, патріота. І якщо буде фізик геніальний, але не буде він людиною повноцінною, громадянином, який поважає когось і себе, що толку з того супер поважного фахівця. Я колись, пам'ятаю, читав прикінцеві роздуми академіка Олександрова, який казав, що він зробив кілька помилок. Найбільшою він вважав те, що він в себе на батьківщині допустив спорудження атомних станцій. Те, що він геніальний, те, що він світило був в цій сфері, ніхто сумнівів не має, але, очевидно, і такий людині заварило зрозуміти, що напевно в такій місцині ставити такого монстра не треба було. Але факт є фактом. Ще один момент. Сьогодні звучало і ви чули всі слово «криза вищої школи», криза в цілому. Як на мене, криза в нас менеджменті державному. Вони, як правило, не забезпечили належного управління і розуміння тих спектрів і тих сегментів, які забезпечують розбудову держави, громадянського суспільства, виходу справді на самостійний незалежний розвиток. А наприклад вища школа, я більш ніж переконаний і думаю ви зі мною солідарні, якраз

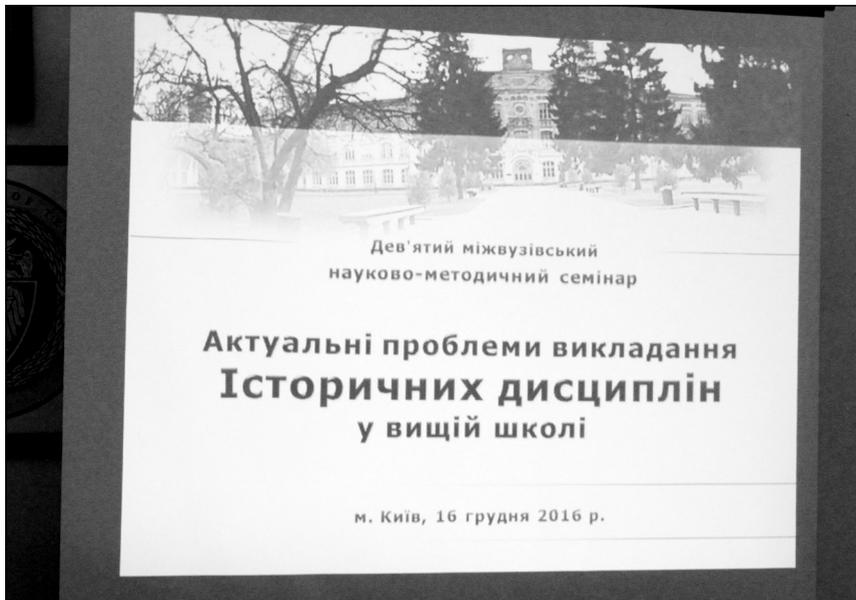
і показала, що ми можемо працювати навіть в найскладніших умовах і виконувати ту головну місію, яка нам належить. Ще одна теза, яка є важливою, це те, що сьогодні не було такої єдності серед нас суспільників в тому, що ми потрібні і наші предмети потрібні не тому, що ми сьогодні їх викладаємо, а тому, що вони потрібні студенту та фахівцю, який завтра буде самостійно приймати рішення жити в складному бурхливому суспільстві. Насамкінець я хотів сказати, що ми так і кулуарно і в цілому домовилися, що ми підготуємо таке звернення від нашого науково-методичного семінару з приводу вартості, цінності, важливості, необхідності всього гуманітарного блоку і, зокрема, історичних дисциплін, які не можуть не бути присутніми. Я з цим погоджуюся і думаю всі солідарні, що треба якісь курси, якісь акценти робити, щось пропонувати. Якщо не буде гуманітарного блоку, нас ніхто ж не пустить у вибірковий блок там, де є спеціалізація. Там також обмежений ресурс. Якщо є випускові кафедри, вони хочуть взяти хоча б один курс для себе і там нам місця не буде. У нас єдине важливе місце саме в цьому блоці і нам це треба відстояти. Ось такі загальні міркування і такі загальні висновки. Дякую.

Костилева Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор історичних наук, професор:

Шановні колеги, робота нашого семінару добігає кінця. Дякую всім, хто приїхав до нас, особливо з інших міст та особливо тих, хто систематично відвідує наші заходи. Нам надзвичайно приємно знову бачити і спілкуватись з вами. Сподіваємося, що така плідна робота на часі і буде продовжуватися. Тож вже тепер запрошую всіх на наш наступний семінар, де ми будемо обговорювати традиційно теми, які дійсно болючі, дійсно хвилюють, дійсно потрібні. Дякую всім за увагу і до зустрічі.

**ФОТОРЕПОРТАЖ З МІСЦЯ ПОДІЇ.
ІХ МІЖВУЗІВСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СЕМІНАР
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ
ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
У ВИЩІЙ ШКОЛІ»**

Київ, 16 грудня 2016 р.

ГІДНІСТЬ УКРАЇНЬСЬКА ІДЕЯ МАЙБУТНЄ

СВОБОДА

МЕТА: Європейські стандарти життя та гідне місце України в світі

ВЕКТОРИ РУХУ

РОЗВИТОК <ul style="list-style-type: none"> • інфраструктура • інвестиції • економіка • якість регуляції 	БЕЗПЕКА <ul style="list-style-type: none"> • єдність • майбуття • влада • безпека 	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ <ul style="list-style-type: none"> • демократичність • соціальні і правові • енергетичність • енергетичність • енергетичність 	ГОРДИТЬСЯ <ul style="list-style-type: none"> • свободи особистості • громадянська суспільність • бренд «Україна» • культурна гідність
--	---	---	---

ШЛЯХ ДОСЯГНЕННЯ: понад 60 реформ та програм

<ol style="list-style-type: none"> 1. Дегералізація та розвиток підприємництва 2. Програма розвитку малого та середнього бізнесу 3. Податкова реформа 4. Реформа закону про конкуренцію та антидопомогового 5. Реформа корпоративного права 6. Реформа фінансового сектору 7. Реформа банків та банків 8. Реформа трудових законів 9. Реформа транспортної інфраструктури 10. Реформа телекомунікаційної інфраструктури 11. Програма реалізації в Україні «Європейський енергетичний пакт» 12. Реформа енергетики 13. Реформа енергетичної інфраструктури 14. Програма розвитку у вправності сектору 15. Реформа енергетики 16. Програма енергетичності 17. Реформа енергетичної інфраструктури 18. Реформа енергетичної інфраструктури 19. Реформа енергетичної інфраструктури 20. Реформа енергетичної інфраструктури 21. Програма заміни енергетичної інфраструктури 22. Реформа енергетичної інфраструктури 23. Реформа енергетичної інфраструктури 24. Реформа енергетичної інфраструктури 25. Реформа енергетичної інфраструктури 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Реформа системи національної безпеки та оборони 2. Реформа військово-промислового комплексу 3. Судова реформа 4. Оновлення складу та антикорупційна реформа 5. Програма енергетичної інфраструктури 6. Реформа правоохоронної системи 7. Програма енергетичної інфраструктури 8. Реформа захисту інформації та кібербезпеки 9. Програма енергетичної інфраструктури 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дегералізація та реформа м.к.п. з метою зменшення податків 2. Реформа державного управління 3. Програма національної безпеки та оборони 4. Конституційна реформа 5. Реформа виборчого законодавства 6. Реформа системи соціального захисту 7. Пенсійна реформа 8. Реформа системи охорони здоров'я 9. Реформа захисту безпеки інформації та кібербезпеки 10. Реформа захисту безпеки інформації та кібербезпеки 11. Програма енергетичної інфраструктури 12. Програма енергетичної інфраструктури 13. Програма енергетичної інфраструктури 14. Програма енергетичної інфраструктури 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Програма розвитку малого бізнесу в Україні 2. Програма енергетичної інфраструктури «Україна» 3. Реформа енергетичної інфраструктури 4. Програма розвитку енергетичної інфраструктури 5. Програма розвитку енергетичної інфраструктури 6. Реформа енергетичної інфраструктури 7. Українська космічна програма 8. Програма розвитку туризму 9. Реформа державної служби 10. Програма розвитку енергетичної інфраструктури 11. Програма розвитку енергетичної інфраструктури 12. Реформа енергетичної інфраструктури 13. Програма розвитку енергетичної інфраструктури
--	--	---	--

ПЕРИОЧЕТОВІ РЕФОРМИ (1):

- ОНОВЛЕННЯ ВЛАДИ ТА АНТИКОРУПЦІЙНА РЕФОРМА
- СУДОВА РЕФОРМА
- ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА РЕФОРМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
- РЕГУЛЯЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМЦТВА
- РЕФОРМА ПРАВООХОРОНОЇ СИСТЕМИ
- РЕФОРМА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ
- ПОДАТКОВА РЕФОРМА

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ (2):

- ПРОГРАМА ЕНЕРГОНЕЗАЛЕЖНОСТІ
- ПРОГРАМА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТІ

ЗМІСТ

<i>КИРИЧОК Петро Олексійович</i> Вітальне Слово	5
<i>ЖИЛЯЄВ Ігор Борисович</i> Реформа вищої освіти України: нові стандарти і новий зміст системи освіти	6
<i>ФІЛІНЮК Анатолій Григорович</i> Навчальні дисципліни з історії та культури України у стандартах вищої освіти в умовах сучасних державно-політичних і цивілізаційних викликів	10
<i>ПИЖИК Андрій Миколайович</i> Забезпечення якості вищої освіти в Україні: існуючі практики, проблеми та виклики сьогодення	15
<i>ПЕРЕГУДА Євген Вікторович</i> Роль історичної складової у системі компетенцій фахівців з технічних спеціальностей та нові механізми її реалізації	26
<i>ХИТРОВСЬКА Юлія Валентинівна</i> Шляхи гуманзації та гуманітаризації навчально-виховного процесу у вищій технічній школі	29
<i>КОСТИЛЄВА Світлана Олександрівна</i> Концепт поєднання національного і загальнолюдського у контексті перспектив реформування змісту освіти вищої школи України	35
<i>ФЕДОРОВА Ірина Ігорівна</i> Культурологічна складова в процесі формування гуманістичної парадигми освіти в інформаційному суспільстві	42
<i>МОГИЛЬНИЙ Леонід Петрович</i> Уроки патріотизму в контексті занять з «Історії України» на фізичному факультеті КНУ імені Тараса Шевченка (2004-2014)	49

<i>ОРЛОВА Тетяна Володимирівна</i>	
Досвід і перспективи викладання всесвітньої історії у вітчизняній вищій школі.....	52
<i>ПІЛЬКЕВИЧ Андрій Леонідович</i>	
Сучасні підходи до використання інформаційних технологій у підготовці студентів з дисциплін суспільно-гуманітарного профілю.....	55
ДИСКУСІЯ.....	58
ФОТОРЕПОРТАЖ З МІСЦЯ ПОДІЇ	82

**Міністерство освіти і науки України
Інститут модернізації змісту освіти
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ВИКЛАДАННЯ
ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**Матеріали
ІХ міжвузівського науково-методичного семінару
(м. Київ, 16 грудня 2016 р.)**